

συνάντησε πανέμορφη τη Ναυσικά και αντάλλαξαν συγκινητικό αποχαιρετισμό. Ακολούθησε δείπνο και τραγούδι. Ο Οδυσσεύς επαίνεσε τον αοιδό και του ζήτησε να τραγουδήσει τον Δούρειο Ίππο, ακούγοντας όμως το τραγούδι αναλύθηκε σε θρήνο κρυφό· τον αντιλήφθηκε πάλι ο Αλκίνοος, ζήτησε από τον Δημόδοκο να σταματήσει το τραγούδι και από τον Οδυσσεά να αποκαλύψει ποιος είναι, πού ταξίδεψε, γιατί κλαίει.

Α΄3. Περίληψη του αποσπάσματος / Ι-41/<Ι-38>

Ο Οδυσσεύς, αφού χαρακτήρισε ένα γιορταστικό τραπέζι ως ό,τι πιο ωραίο υπάρχει, αυτοπαρουσιάστηκε και άρχισε να διηγείται τις περιπέτειές του.

Α΄4. ΚΕΙΜΕΝΟ:

Ο Οδυσσεύς στα ανάκτορα και στην αγορά των Φαιάκων
θ 102-302/<83-255>, 434-461/<367-385> (με ενδιάμεσες παραλείψεις)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ • Ο Οδυσσεύς θρηνεί ακούγοντας τον αοιδό Δημόδοκο
 • Αθλητικοί αγώνες και χοροί στην αγορά των Φαιάκων

Καθώς τραγούδαγε ο φημισμένος αοιδός, ο Οδυσσεύς με τα δυο του χέρια πιάνει το πορφυρό του πανωφόρι, το 'φερε πάνω απ' το κεφάλι του καλύπτοντας το ωραίο του πρόσωπο·

105 από ντροπή μπροστά στους Φαίακες, που βούρκωσαν τα μάτια του κι έτρεχε ασταμάτητο το δάκρυ.

Μόλις ο θείος αοιδός τέλειωνε το τραγούδι του, εκείνος σφουγγίζε το κλάμα του, κατέβαζε το ρούχο απ' το κεφάλι του και με μια κούπα δίδυμη² σάλαζε στους θεούς σπονδή*.

110 Όταν ωστόσο ο αοιδός ξανάπιανε να τραγουδήσει, γιατί του το ζητούσαν οι καλύτεροι των καλεσμένων που απολάμβαναν τα έπη του, ο Οδυσσεύς σκέπαζε πάλι το κεφάλι του θρηγώντας.³

115 Οι άλλοι καν δεν πρόσεξαν που πνίγονταν στο δάκρυ ο ξένος, μόνο ο Αλκίνοος το αισθάνθηκε· όπως καθόταν πλάι του, άκουσε και κατάλαβε βαρύ τον στεναγμό του. [...]

[Και για να αλλάξει την ατμόσφαιρα, πρότεινε αθλητικούς αγώνες στην αγορά:]

123 «[...] Τώρα καιρός να βγούμε, να δοκιμαστούμε στα πολλά αγωνίσματα· να 'χει κι ο ξένος, στην πατρίδα του όταν φτάσει, να διηγάται

125 στους δικούς του πόσο υπερβάλλουμε τους άλλους στην πυγμαχία, την πάλη, στο άλμα και τον δρόμο.» [...]

3. Κούπα δίδυμη (:).

Ο θρήνος του Οδυσσεά

4. Δρομείς. Από αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

Ο Αλκίνοος προτείνει αγώνες

2 (στ. 109) **κούπα δίδυμη/δέπας ἀμφικύπελλον**: ίσως δυο κούπες με κοινή βάση (βλ. την εικ. 3).

3 (στ. 102-113) **Καθώς τραγούδαγε [...] θρηγώντας**: Ο Δημόδοκος τραγουδούσε με ενδιάμεσες ανάπαυλες μια φιλονικία μεταξύ του Οδυσσεά και του Αχιλλέα στην Τροία (πιθανόν για το αν η Τροία θα κυριευόταν με δόλο ή με επίθεση). Το τραγούδι αυτό είχε χαροποιήσει τότε τον Αγαμέμνονα, γιατί του θύμιζε έναν χρησμό του Απόλλωνα που συνέδεε αυτή τη φιλονικία με την επιτυχή έκβαση του Τρωικού πολέμου· τώρα όμως συγκλόνιζε τον Οδυσσεά, γιατί του θύμιζε πικρές από το ηρωικό παρελθόν του στην Τροία.

- 132 Και φτάνοντας στην αγορά, κόσμος πολύς μαζεύτηκε,
μυριάδες. Εκεί σηκώθηκαν να πιάσουν τα αγωνίσματα
άξιοι νέοι και πολλοί. [...].
- 145-6 Τότε ξεκίνησαν να παραβγούν στο τρέξιμο· / [...] κι όρμησαν όλοι τους,
πετώντας και σηκώνοντας σύννεφα σκόνης.
Στο τρέξιμο ξεχώρισε κατά πολύ ο Κλυτόνηος· [...].
- 153 Μετά δοκίμασαν την ανελέητη πάλη· σ' αυτήν ο Ευρύαλος
νίκησε τους καλύτερους.
- 155 Ανώτερος στο άλμα από τους άλλους ο Αμφιάλος φάνηκε,
στον δίσκο τούς ξεπέρασε όλους βγαίνοντας πρώτος ο Ελατρεύς,
στην πυγμαχία ο Λαοδάμας, του Αλκινόου ο γενναίος γιος.
- 158-9 Κι όταν οι πάντες ένωσαν βαθιά την τέρψη / των αγώνων, [...]
[ο Λαοδάμας απευθύνθηκε στον Οδυσσέα:]
- 176 «Έλα κι εσύ, πατέρα ξένε, να παραβγείς σε κάποιο αγώνισμα,
όποιο νομίζεις πως κατέχεις, γιατί δεν φαίνεσαι άπειρος
στα αθλήματα. Λέω, στον κόσμο δεν υπάρχει δόξα μεγαλύτερη,
αν κάποιος κάτι κατορθώσει είτε στα πόδια είτε με τα χέρια του.
- 180 Έλα λοιπόν κι εσύ, δοκίμασε, διώξε τη θλίψη απ' την ψυχή σου·
πολύ πια δεν απέχει η ώρα της επιστροφής σου· έτοιμο
το καράβι στα βαθιά νερά, έτοιμοι κι όσοι θα σε συντροφέψουν.»
Ευθύς του αντιμίλησε με την πολλή του γνώση ο Οδυσσεύς:
«Ω Λαοδάμα, μη με σπρώχνετε σε πράγματα που με πληγώνουν,
γιατί σ' εμένα πιο πολύ βαραίνουν πάθη απ' ό,τι οι άθλοι,
τόσα που τράβηξα στο παρελθόν, τόσα που υπέφερα·
- 187-8 και τώρα κάθομαι στην αγορά μπροστά σας, / με τον καημό του νόστου μου,
τον βασιλιά ικετεύοντας και τον λαό σας.»
- 190 Τότε πετάχτηκε ο Ευρύαλος, προκλητικός κι εριστικός:
«Όχι, δεν είσαι, ξένε, ένας που ξέρει από αγώνες,
όποιους και όσους συνηθίζει ο άλλος κόσμος.
Μάλλον μου φαίνεσαι κάποιος που τριγυρίζει
με το πολύκωπο καράβι του, σε ναυτεμπόρους αρχηγός,
κι άλλο δεν σκέφτεται απ' το φορτιό και την πραγμάτεια,
ό,τι κερδίσει αρπάζοντας — πάντως αθλητικός δεν μοιάζεις.»
- 195 Λοξά τον κάρφωσε και μίλησε με τη δική του γνώση ο Οδυσσεύς:
«Ξένε, δεν μας τα λες καλά· φαίνεσαι με το παραπάνω ξηπασμένος. [...]
- 209 [...] την ομορφιά σου ούτε θεός δεν θα μπορούσε
210 να την κάνει ανώτερη, ο νους σου ωστόσο είναι λίγος και λειψός.
Κι αν έτσι σου μιλώ, εσύ με ερέθισες με τ' άκοσμά σου λόγια,
βαθιά κεντώντας την ψυχή μου. Σε βεβαιώνω πως εγώ
213-4 δεν είμαι άμοιρος, [...] / σ' αγώνες και αγωνίσματα·
215 άλλοτε ήμουνα, νομίζω, από τους πρώτους, όσο με στήριζαν
νιάτα κι αυτά τα χέρια. Τώρα βαρύνομαι με συμφορές και πάθη [...].

5. Άλτης. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

Μεθοδεύεται η συμμετοχή του Οδυσσέα στις αγώνες

6. Μικροί πυγμαχοί. Τοιχογραφία από το Ακρωτήρι της Θήρας – 16ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

219 *Και μολοντούτο, με τα τόσα πάθη, θα δοκιμάσω τα αγωνίσματά σας,*
 220 *γιατί ο λόγος σου δάγκωσε την ψυχή μου, ξάναψες το φιλότιμό μου.»*
 Είπε κι ευθύς, έτσι ντυμένος με τη χλαίνη του, πήδηξε πάνω
 κι έπιασε πέτρινο δίσκο — τον πιο μεγάλο και παχύ,
 κατά πολύ βαρύτερο από κείνον που οι Φαίακες συνήθιζαν
 να ρίχνουν μεταξύ τους.
 225 Πρώτα τον στριφογύρισε, κι όταν τον εξαπέλυσε το στιβαρό του χέρι,
 βούιξε η πέτρα· σκύβουν στο χώμα οι Φαίακες,
 αυτοί που το μακρύ κουπί αγαπούν και καμαρώνουν για τα πλοία τους,
 μήπως τους πάρει η ριπή του δίσκου, που φεύγοντας
 από το χέρι του, πετούσε τώρα μ' απίστευτη ταχύτητα,
 230 πέρα απ' τα σήματα των άλλων.
 Τότε κι η Αθηνά, μ' όψη θνητού, το τέρμα σημαδεύοντας,
 από μακριά τού φώναξε, να την ακούσουν:
 «Κι ένας τυφλός ακόμη, ξένε, θα ξεχώριζε το σήμα σου
 ψάχνοντας με τα χέρια του· γιατί δεν είναι το δικό σου τέρμα
 235 μες στα πολλά των άλλων, εβγήκε πρώτο με μεγάλη διαφορά.
 Θάρρος λοιπόν, που πέτυχες καλά σ' αυτό το αγώνισμα·
 άλλος από τους Φαίακες δεν θα σε φτάσει [...].»
 239 Έτσι του μίλησε, κι ευφράνθηκε βασανισμένος ο Οδυσσεάς και θείος,
 240 όλος χαρά που βρήκε σύντροφο στον αγώνα του καλό.
 Τότε με θάρρος κι ανακούφιση στράφηκε προς τους Φαίακες:
 «Κοπιάστε, παλικάρια μου, να φτάσετε τον δίσκο μου·
 σε λίγο ρίχνω κι άλλον, τόσο μακριά ή και μακρύτερα.
 Αν κάποιος θαρραλέος θέλει, που να το λέει κι η καρδιά του,
 245 ας παραβγεί μαζί μου σε στιδήποτε [...].
 247 Δεν θ' αρνηθώ, και προκαλώ τους Φαίακες όλους, μόνο
 τον Λαοδάμαντα εξαιρώ, τον ξένο που με φιλοξένησε [...].
 257 Ξέρω καλά πώς το καλοξυσμένο τόξο να χειρίζομαι,
 και πρώτος θα μπορούσα να πετύχω με το βέλος τον αντίπαλό μου [...].
 271 Ρίχνω και δόρυ, πιο μακριά από όσο οι άλλοι τη σαΐτα τους·
 φοβάμαι μόνο για τα πόδια μου, και κάποιος από σας τους Φαίακες
 ίσως μπορούσε να μ' αφήσει πίσω. Γιατί με τσάκισε, με δάμασε
 άσχημα το κύμα, μέρες δεν είχα να πιαστώ καν σ' ένα ξύλο
 275 караβιού· έτσι μου λύθηκαν τα γόνατα.»
 Τελειώνοντας, έμειναν όλοι τους αμίλητοι και βυθισμένοι στη σιωπή,
 ώσπου ο Αλκίνοος πήρε τον λόγο να μιλήσει:
 «Ξένε, όσα αγορεύεις και μας είπες δεν είναι αχάριστα ασφαλώς.
 Θέλησες ν' αποδείξεις και τη δική ζσου αρετή που συντροφεύει
 280 τη ζωή σου· από θυμό, που αυτός ο νιος
 μπροστά στους άλλους βγήκε να σε προσβάλει αστόχαστα,

*ἀλλὰ καὶ ὡς κακὰ πολλὰ παθῶν,
 πειρήσομι' ἀέθλων <184>/219*

Ο Οδυσσεάς διακρίνεται στη δισκοβολία και προκαλεί τους Φαίακες

7. Δισκοβόλος με λίθινο δίσκο. Αγγειογραφία του 6ου αι. π.Χ. – διασκευή. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

8. Χορός ανδρών με τον κιθαρωδό στο κέντρο. Αγγειογραφία του 8ου αι. π.Χ. (Τυβίγγη, Πανεπιστημιακή Συλλογή)

Ο Αλκίνοος δικαιολογεί τον Οδυσσεά και προτείνει χορό

285 δείχνοντας περιφρόνηση στην αρετή σου [...].
 291 Πρόσεξε όμως τώρα και τον δικό μου λόγο [...].
 291 Δεν είμαστε λοιπόν ακατανίκητοι πυγμάχοι μήτε και παλαιστής,
 αλλά στο τρέξιμο πετούν τα πόδια μας, και δεν θα βρεις
 καλύτερόν μας στα καράβια.
 295 Απόλαυση δική μας και παντοτινή· το πλούσιο γέυμα,
 η κιθάρα κι οι χοροί, ρούχα πολύτιμα, που να τ' αλλάζουμε
 όταν πρέπει, λουτρά θερμά, και το κρεβάτι.
 Τώρα λοιπόν εμπρός, οι άριστοί μας χορευτές στήσετε, Φαίακες,
 χορό, για να μπορεί κι ο ξένος να διηγείται,
 όταν γυρίσει πίσω στην πατρίδα του, πόσο τους άλλους υπερβάλλουμε
 300 στο αρμένισμα, τον δρόμο, στον χορό και το τραγούδι.
 Κάποιος ας πάει να φέρει και τη γλυκόφωνη κιθάρα
 στον Δημόδοκο· κάπου θα βρίσκεται μες στο παλάτι.» [...]
 [Ετοιμάζεται ο χώρος και «ωραία αγόρια [...] αμέσως άρχισαν [...] τον θείο χορό»,
 ενώ ο Δημόδοκος με την κιθάρα του τραγουδούσε γι' αυτούς «ένα ωραίο τραγούδι [...]»
 για την αγάπη του Άρη με την καλλιστέφανη Αφροδίτη·.]
 Κι όπως τραγούδαγε ο φημισμένος αοιδός τούτο το ποίημα,
 435 ο Οδυσσέας ακούγοντας γέμιζε αγαλλίαση· όπως
 436-37 κι οι άλλοι Φαίακες, θαλασσινοί περίφημοι / με τα μακριά κουπιά τους.
 Τότε ο Αλκίνοος παράγγειλε, ο Άλιος κι ο Λαοδάμας
 439-40 μόνοι τους να χορέψουν, / αφού οι δυο τους στον χορό ήσαν ασυναγώνιστοι.
 Πήραν λοιπόν στα χέρια τους μια σφαίρα ωραία, πορφυρή [...].
 443 όσο την έριχνε ψηλά στα σκούρα νέφη ο ένας,
 λυγίζοντας συγχρόνως το κορμί του προς τα πίσω, ο άλλος,
 445 υψωμένος στον αέρα, την έπιανε με μαεστρία και χάρη,
 προτού τα πόδια του πατήσουνε το χώμα.
 Κι όταν δοκίμασαν την τέχνη τους στη σφαίρα,
 448-49 πετώντας την ψηλά και κατακόρυφα, άρχισαν τότε / οι δυο τους τον χορό,
 450 τη γη πατώντας που μας τρέφει τους ανθρώπους,
 αντικριστά και συναλλάσσοντας απανωτά λυγίσματα·
 ενώ στο πλάι οι άλλοι, παλικαράκια ακόμη,
 μέσα στον ίδιο κυκλικό χορό στημένα, φώναζαν
 454-55 και χτυπούσαν παλαμάκια. Κι αντιλαλούσε ο τόπος / απ' το μεγάλο βουητό.
 Γύρισε τότε στον Αλκίνοο ο θείος Οδυσσέας μιλώντας:
 «Αλκίνοε κραταίε, περίβλεπε σ' όλη τη χώρα,
 καυχήθηκες πως είναι οι χορευτές σας άριστοι,
 459-60 κι έχουμε τώρα την απόδειξη· τους βλέπω μπρός μου / και με πιάνει θάμβος.»
 Τον άκουσε κι ευφράνθηκε του Αλκινόου η γενναία ψυχή [...].
 [Και πρότεινε να του προσφέρουν όλοι οι άρχοντες δώρα, να συμφιλιωθεί δε μαζί του ο
 Ευρύαλος· — για τη συνέχεια βλ. την τελευταία παράγραφο στην περίληψη της ραψ. θ,
 σελ. 79.]

9. Ο δισκοβόλος. Έργο του Κ. Δημητριάδη, 1881-1943. (Αθήνα, κήπος Ζαππείου)

10. Χορευτές με μπάλα. Αγγειογραφία του 6ου αι. π.Χ. – αντίγραφο. (Μόσχα, Μουσείο Καλών Τεχνών-Πούσκιν)

**Ο Οδυσσέας εκφράζει
 θαυμασμό για
 τους χορευτές**

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

«Κλιμάκωση»

Στο διπλανό ποίημα ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος (1909-1990) σχολιάζει την προσβολή του Ευρύαλου σε σχέση με την επιτυχία του Οδυσσέα στον δίσκο (στ. 190-235).

- Να συζητήσετε στην τάξη την οπτική γωνία* του ποιητή.

(Γιάννης Ρίτσος, *Μαρτυρίες Β΄*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1966)

Τ' άπρεπα λόγια του Ευρύαλου, αδίκως εξοργίσανε τον Οδυσσέα·
 άπρεπα τα 'θελε και τα 'πε. Έμπορας, λέει,
 που νοιάζεται για τιςπραμάτειες μόνο και για τ' άνομα κέρδη,
 κι όχι για ευγενικά αγωνίσματα. Έτσι τα 'πε, και πέτυχε
 κι αυτός και ο άλλος, όταν σήκωσε τον μέγα δίσκο
 και τον σφενδόνισε πιο πάνω απ' όλα τα σημάδια, μ' ένα βούισμα τέτοιο
 που σκύψαν οι μακρύκουποι Φαίακες (χωρίς να υπολογίσουμε
 που, αόρατη, η Θεά χάραξε το σημάδι κάμποσο πιο πέρα). Ωστόσο πόσες άλλες
 απρέπειες, δίκως τις ευγενικές προθέσεις του Ευρύαλου,
 σκέτες απρέπειες, δίκως να ξυπνήσουνε τη δύναμή μας. Κι είναι να λυπάσαι
 γι' αυτή την κοιμισμένη ορμή κι όχι για τις απρέπειες διόλου.
 Και το χειρότερο, που μόνο για αυτές λυπάσαι.

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Για ποιο λόγο διοργανώθηκαν οι αγώνες των Φαίακων, σε ποια αθλήματα αγωνίστηκαν και ποια χαρακτηριστικά παρουσιάζουν οι αγώνες τους; (Απαντήστε με βάση τους στ. 124-159.)
2. Πώς επέδρασε στον Οδυσσέα το πρώτο τραγούδι του Δημόδοκου (102-113, βλ. και το σχόλιο 3) και η επιτυχία του στη δισκοβολία (221-275);
3. Προσέξτε όσα λέει ο Αλκίνοος στους στίχους 125-126 και 291-293: Ποια διαφορά διαφαίνεται ανάμεσά τους και πώς εξηγείται;
4. Πώς εκτονώθηκε η ένταση που είχε δημιουργηθεί στους αγώνες από την πρόκληση του Ευρύαλου;
5. Ζωγραφίστε μια εικόνα του Οδυσσέα από αυτή την ενότητα.
6. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Παίρνοντας αφορμή από τη δήλωση του Λαοδάμαντα ότι «στον κόσμο δεν υπάρχει δόξα μεγαλύτερη» από τη διάκριση σε αγώνες (θ 178-179), μπορείτε, χωρισμένοι σε ομάδες, να μελετήσετε διαχρονικά τη διοργάνωση αθλητικών αγώνων, με υποθέματα: α. πανελλήνιοι αγώνες και νεότερες ολυμπιάδες· β. ο λόγος, ο χώρος και ο χρόνος της διοργάνωσης· γ. τα κίνητρα των αθλητών και τα προβλήματα του πρωταθλητισμού· δ. τα αγωνίσματα και τα έπαθλα, η θέση των νικητών στην κοινωνία· ε. εικαστικές αποτυπώσεις κτλ. [Χρήσιμα στοιχεία σχετικά τόσο με τους πανελλήνιους αγώνες στην αρχαία Ελλάδα όσο και με τις σύγχρονες ολυμπιάδες μπορείτε να αντλήσετε και από άλλα βιβλία της Α΄ Γυμνασίου, όπως από τα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (σσ. 148 κ.ε.), τη *Νεοελληνική Γλώσσα* (σσ. 123-136), την *Αρχαία Ιστορία* (σσ. 54-56), τη Φυσική Αγωγή (σσ. 8-20), αλλά και από εξωσχολικά βιβλία και το διαδίκτυο.]

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Αναδιηγηθείτε με λίγα λόγια πώς «μεθοδεύτηκε» η συμμετοχή του Οδυσσέα στους αγώνες, τι πέτυχε ο ήρωας και για ποιες επιδόσεις του καυχήθηκε (με βάση τους στίχους 176-276).

11. Άλτρια (από σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες).

12. Δρομείς (από τους Ολυμπιακούς αγώνες του 1980).

13. Ελληνορωμαϊκή πάλη (από το παγκόσμιο πρωτάθλημα του 1998).

1. Γυάλινο αρωματοδοχείο του 5ου/4ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Αρχαιολογικό Μουσείο)

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Αποχαιρετιστήρια συνάντηση Οδυσσέα-Ναυσικάς
 - Το τραγούδι για τον Δούρειο Ίππο
 - Θρήνος του Οδυσσέα και αυτοπαρουσίαση

θ 550 Κι αφού τον έλουσαν οι δούλες και τον άλειψαν με λάδι,¹
του φόρεσαν ωραία χλαμύδα και χιτώνα. Κι έτσι λαμπρός
βγήκε από το λουτρό και προχωρούσε προς τους άλλους
που έπιναν κρασί. Τότε κι η Ναυσικά, με τα θεόσταλάτ της κάλλη,
στάθηκε πλάι στον παραστάτη² της καλοδεμένης στέγης
555 κι έμεινε εκεί να τον θαυμάζει, το βλέμμα προσηλώνοντας
στον Οδυσσέα. Ύστερα μίλησε, κι όπως τον προσφωνούσε,
τα λόγια της πετούσαν σαν πουλιά:
 «Χαίρε, ω Ξένε. Όταν μια μέρα φτάσεις στην πατρίδα σου,
να με θυμάσαι· γιατί σ' εμένα πρώτη οφείλεις τη ζωή σου.»³
560 Ευθύς της αποκρίθηκε με την πολύτροπή του γνώση ο Οδυσσεύς:
 «Ω Ναυσικά, κόρη του μεγαλόκαρδου Αλκινόου!
Άμποτε ο Δίας να ενδώσει,⁴ κεραυνοβόλος σύζυγος της Ήρας,
κι εγώ να φτάσω στην πατρίδα, να δω του νόστου μου τη μέρα·
τότε, το υπόσχομαι, σ' εσένα, σαν θεά, εκεί τις προσευχές μου
565 θα αναπέμπω, μέχρι το τέλος της ζωής μου,
γιατί σ' εσένα, κόρη μου, χρωστώ που ακόμη ζω.»
 Μιλώντας, κάθισε σε θρόνο, στο πλάι του βασιλιά Αλκινόου,
κι ήταν η ώρα που το κρέας μοίραζαν και συγκερνούσαν το κρασί.
Τότε φτάνει κι ο κήρυκας φέρνοντας μέσα τον Δημόδοκο,⁵
570 τον αοιδό που ο κόσμος αγαπούσε και τιμούσε· [...]
573 Κι αμέσως τον κήρυκα προσφώνησε πολύγλωσσος ο Οδυσσεύς,
574-75 κόβοντας απ' την πλάτη ένα κομμάτι [...] / από ένα χοίρο μ' άσπρα δόντια [...]:
576 «Ορίστε, κήρυκα, πρόσφερε τούτο το κρέας στον Δημόδοκο,
να το γευτεί· θέλω να δείξω την εκτίμησή μου,
κι ας με βαραίνει η τόση θλίψη.
579-80 Γιατί πάνω στη γη όλοι οι θνητοί οφείλουν σέβας και τιμή / στους αοιδούς [...].»
584 Τότε κι οι άλλοι απλώνουν στο έτοιμο φαγητό τα χέρια τους,
585 κι όταν ο πόθος τους κορέστηκε με το φαΐ, με το πιοτό,
γύρισε στον Δημόδοκο με την πολύτροπή του γνώση
ο Οδυσσεύς και τον προσφώνησε:

Αποχαιρετισμός Ναυσικάς-Οδυσσέα

θαύμαζεν δ' Ὀδυσῆα ἐν
ὀφθαλμοῖσιν ὄρωσα <459>/555-6

2. Ναυσικά.
Έργο του
Βρετανού
ζωγράφου Fr.
Lord Leighton
(1830-1896).

Ο Οδυσσέας τιμά τον Δημόδοκο και «παραγγέλλει» τον Δούρειο Ίππο

- 1 (στ. 550) τον άλειψαν με λάδι: ήταν συνήθειά τους η επάλειψη με (αρωματικό) λάδι μετά το λουτρό.
2 (στ. 554) στάθηκε πλάι στον παραστάτη: Παραστάτες λέγονται τα πλαϊνά ξύλα της θύρας (τα κουφώματα)· εδώ όμως παραστάτης φαίνεται πως είναι ένας από τους στύλους που στήριζαν τη στέγη.
3 (στ. 553-9) Τότε [...] ζωή σου: Ο ρόλος της Ναυσικάς τελειώνει εδώ: θαυμάζει μόνο τον φρεσκολουσμένο ήρωα (όπως και στη ραψωδία ζ) και του απευθύνει έναν απλό—αλλά αποκαλυπτικό των αισθημάτων της— χαιρετισμό, που βρήκε ανταπόκριση (561-566).
4 (στ. 562) Άμποτε ο Δίας να ενδώσει: μακάρι να επιτρέψει ο Δίας.
5 (στ. 569) φέρνοντας μέσα τον Δημόδοκο: τον Δημόδοκο συνόδευε ο κήρυκας, γιατί ήταν τυφλός (όπως δείχνει ο στ. θ <64>).

590 «Δημόδοκε, εσένα ξεχωρίζω από όλους τους θνητούς στον έπαινό μου·
σε δίδαξε ασφαλώς η Μούσα, η κόρη του Διός, ή κι ο Απόλλων,
έτσι που τραγουδάς με τάξη εξαιρετη των Αχαιών τη μοίρα,
τι έπραξαν οι Αχαιοί, τι έπαθαν, τι έχουν υποφέρει·
σάμπως να βρέθηκες παρών ο ίδιος ή σου τα είπε κάποιος που τα είδε.
Μα τώρα λέω άλλαξε σκοπό, ιστόρησέ μας για τον δούρειο ίππο,
595 το πώς τον έφτιαξε με τέχνη ο Επειός,⁶ και η Αθηνά μαζί του·
το πώς τον δόλο αυτόν τον έφερε επάνω στην ακρόπολη
ο θεός Οδυσσεύς, κλείνοντας μέσα του πλήθος ανδρών —
αυτούς που ερήμωσαν το Ίλιο.
Ανίσως κατορθώσεις με τη σωστή σειρά κι αυτά ν' ανιστορήσεις,
τότε κι εγώ θα ομολογήσω σ' όλους τους ανθρώπους ότι
600 ένας θεός καλόγνωμος σου χάρισε το θείο τραγούδι.»
Έτσι του μίλησε, κι αυτός θεόπνευστος φανέρωσε
του τραγουδιού του την αρχή. Απ' το σημείο κινώντας, όταν
οι άλλοι, ανεβαίνοντας στα πλοία με τη γερή κουβέρτα,
πήραν να φεύγουν, βάζοντας στις σκηνές φωτιά.
605 Ενώ οι υπόλοιποι, γύρω στον περιβόητο Οδυσσέα,
στην αγορά των Τρώων βρέθηκαν, κρυμμένοι στην κοιλιά του αλόγου,
που μόνοι τους οι Τρώες το 'φεραν στην ακρόπολή τους.
Ο δούρειος ίππος ήταν εκεί στημένος, κι εκείνοι, τριγύρω
καθισμένοι, αγόρευαν πολλά κι ανόητα. Τότε μοιράστηκε
610 στα τρία η γνώμη τους:
ή να κεντήσουν το κούφιο ξύλο με τον άσπλαχνο χαλκό τους⁷
ή να τον σύρουν στην κορφή, να γκρεμιστεί πάνω στους βράχους·
ή άθικτο να τον αφήσουν, για τους θεούς εξιλαστήριο⁸
αφιέρωμα. Κι έμελλε να συντελεστεί η τρίτη γνώμη·
615 γιατί ήταν το γραφτό της μοίρας τους να αφανιστούν, αν τον προστάτευε
η πόλη αυτόν τον μέγα δούρειο ίππο, όπου
ήσαν κρυμμένοι οι άριστοι των Αχαιών, στους Τρώες απειλώντας
θάνατο και φόνο.
Και τραγουδούσε πώς των Αχαιών τα παλικάρια πάτησαν
620 το κάστρο, όταν ξεχύθηκαν από τον δούρειο ίππο [...].
622 Και τραγουδούσε πώς σκορπίστηκαν, ένας εδώ άλλος αλλού,
ρημάζοντας την πάνω πόλη· ο Οδυσσέας όμως, σαν τον Άρη,
με τον ισόθεο μαζί Μενέλαο, πώς τράβηξαν ορμώντας
625 στο παλάτι του Δηιφόβου⁹ κι εκεί, διηγήθηκε, το πώς εκείνος

3. Στον αοιδό προσφέρονται δώρα. Αγγειογραφία του 8ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

ὄν ποτ' ἐς ἀκρόπολιν δόλον ἤγαγε
δῖος Ὀδυσσεύς <494>/595-6

4. Ο Δούρειος Ίππος. Στόμιο πήλινου αμφορέα του 650 π.Χ. (Μύκονος, Αρχαιολογικό Μουσείο)

5. Επειός και Αθηνά. Αγγειο-γραφία του 5ου αι. π.Χ. – διασκευή. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

- 6 (στ. 594) **το πώς τον έφτιαξε με τέχνη ο Επειός:** Ο Επειός είναι ο μυθικός κατασκευαστής του δούρειου/ξύλινου ίππου (*δούρειος* < *δόρυ*: κορμός δέντρου, ξύλο)· η επιτυχία όμως του εγχειρήματος αυτού αποδίδεται στον Οδυσσέα (βλ. τους στ. 595-6, εδώ, και δ296-315, στη σελ. 48). Ο Οδυσσέας, λοιπόν, επιθυμεί να ακούσει τραγουδημένο το σπουδαιότερο κατόρθωμά του.
- 7 (στ. 611) **να κεντήσουν το κούφιο ξύλο με τον άσπλαχνο χαλκό τους:** να τρυπήσουν το κούφιο ξύλινο άλογο με τα (άσπλαχνα) χάλκινα όπλα τους.
- 8 (στ. 613-4) **για τους θεούς εξιλαστήριο αφιέρωμα:** αφιέρωμα για εξιλέωση/εξεμμενισμό των θεών.
- 9 (στ. 625) **στο παλάτι του Δηιφόβου:** Πήγαν εκεί, προφανώς για να πάρουν την Ελένη αφού, σύμφωνα με τον μύθο, ο Δηίφοβος, γιος του Πρίαμου και αυτός, πήρε γυναίκα του την ωραία Ελένη μετά τον θάνατο του Πάρη.

τόλμησε πόλεμο ανελέητο, και τέλος νίκησε
με τη βοήθεια της αντρειωμένης Αθηνάς.

Αυτά τραγούδαγε ο φημισμένος αοιδός· ωστόσο ο Οδυσσέας
έλιωνε, το δάκρυ του έτρεχε ασταμάτητο μουσκεύοντας τα μάγουλά του.

630 Πώς μια γυναίκα μοιρολογεί τον άντρα της πεσμένη πάνω του,
που εκεί, μπροστά στην πόλη του και στον λαό του, πέφτει
για την πατρίδα πολεμώντας και τα τέκνα του, να τα γλιτώσει
από τη μαύρη μέρα·
635 κι εκείνη, όπως τον βλέπει τώρα να σπαρταρά και να τελειώνει,
γύρω του σωριασμένη, σπαράζει από το κλάμα· ενώ οι εχθροί
με τα κοντάρια τους πισωχτυπούν αλύπητα στην πλάτη και στους ώμους,
τη σέρνουν να την πάρουν σκλάβά τους, για να βουλιάξει
στης δυστυχίας τον πόνο.

640 Πώς το πικρότατό της πάθος μαραΐνει πρόσωπο και παρειές,
έτσι κι ο Οδυσσέας θρηνώντας έχυνε τότε το πικρό του δάκρυ.
Οι άλλοι καν δεν πρόσεξαν που πνίγονταν στο δάκρυ ο ξένος,
μόνο ο Αλκίνοος το αισθάνθηκε [...].

[Και ζήτησε από τον αοιδό να σταματήσει το τραγούδι και από τον Οδυσσέα να
αποκαλυφθεί:]

662 «[...] / Πες πρώτα το όνομά σου [...].

669 Κι ακόμη, φανέρωσε τη χώρα σου, λαό και πόλη,

670 για να σε ταξιδέψουν προς τα εκεί τα πλοία, με τους δικούς τους
λογισμούς.¹⁰ Γιατί σ' εμάς τους Φαίακες οι καπετάνιοι περισσεύουν,
δεν μας χρειάζονται καν τα πηδάλια, όπως συμβαίνει με των άλλων
τα καράβια. Μόνα τους τα πλεούμενά μας ξέρουν τι λογαριάζουν
και τι σκέφτονται οι άνθρωποι που ταξιδεύουν· γνωρίζουν
675 πόλεις και χωράφια καρπερά· κι έτσι, ταχύτητα περνούν
το άγριο κύμα της θαλάσσης μες στην ομίχλη,
σκεπασμένα με νεφέλη.

Κι ούτε ποτέ κινδύνεψαν να πάθουν κάποια βλάβη ή να βουλιάξουν.

680 Μόνο που μια φορά άκουσα τον πατέρα μου Ναυσίθοο να λέει —
αυτός μας είπε πως ο Ποσειδών μπορεί και να εξοργιστεί,
που εμείς όλους τούς ταξιδεύουμε με δίκως βλάβη·
πρόσθεσε μάλιστα πως κάποια μέρα το καλοτάξιδο καράβι, καθώς
εκείνο θα γυρνά από ταξίδι γυρισμού, θα το συντρίψει ο θεός
καταμεσής στο μαύρο πέλαγο, και πως την πόλη
685 θα σκεπάσει μέγα βουνό.

Τέτοια μιλούσε ο γέροντας· όμως αυτά είναι στο χέρι του θεού
να τα εκτελέσει ή να τ' αφήσει ατέλεστα, όπως
το κρίνει εκείνος και το προτιμήσει. [...]

[Ζήτησε ακόμη από τον Οδυσσέα να μιλήσει για τις χώρες
και τους ανθρώπους που γνώρισε και γιατί κλαίει.]

6. Ο Δούρειος Ίππος με τους Τρώες να πανηγυρίζουν «τη λήξη του πολέμου». (Από την ταινία *Τροία* του Βόλφγκανγκ Πίτερσεν, 2004)

7. Ο Οδυσσέας θρηνεί ακούγοντας το τραγούδι (κάρτα).

8. Σκηνή συμποσίου. Θραύσμα αγγείου από το Καβείριο της Θήβας – 4ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

10 (στ. 670-1) να σε ταξιδέψουν [...] τα πλοία, με τους δικούς τους λογισμούς: Τα πλοία των Φαίικών παρουσιάζονται αυτοματοποιημένα, όπως αυτόματα κινούνται και άλλα αντικείμενα σε παραμύθια όλων των λαών.

- 11 Γυρνώντας τότε του αποκρίθηκε ο Οδυσσεύς πολύγλωσσος:
«Ευγενικό μου Αλκίνοε, που ξεχωρίζεις πρώτος στον λαό σου,
ωραίο πράγματι ν' ακούς έναν καλό αοιδό,
όπως αυτός εδώ, με θεία θα 'λεγες φωνή.
- 5 Κι ομολογώ, απόλαυση άλλη δεν υπάρχει πιο χαριτωμένη,
απ' όταν σμίγει ο κόσμος όλος σ' ευφροσύνη: στην αίθουσα
οι καλεσμένοι, καθισμένοι στη σειρά, ακούν τον αοιδό
προσηλωμένοι, και τα τραπέζια εκεί μπροστά γεμάτα
ψωμί και κρέας· ο οينوχός να τραβά απ' τον κρατήρα
10 το κρασί και να περνά, να το κερνά στις κούπες.
Βαθιά το αισθάνομαι πως είναι αυτό ό,τι πιο ωραίο υπάρχει.¹¹
Εσένα όμως η ψυχή σου ορμήθηκε να μάθεις τις βαριές μου
συμφορές, για να με κάνεις πιο πολύ να οδύρομαι και να στενάζω. [...]
- 20 *Είμαι λοιπόν ο Οδυσσεύς, γιος του Λαέρτη, όλοι καλά με ξέρουν
για τους δόλους μου, η φήμη μου έχει φτάσει ψηλά στον ουρανό.
Πατρίδα μου η Ιθάκη, που τη γνωρίζεις εύκολα· στη μέση της
υψώνεται βουνό, το Νήριτο περήφανο, ο άνεμος κλονίζει
τα φυλλώματά του. Τριγύρω κατοικούνται κι άλλα
25 πολλά νησιά, πολύ κοντά το ένα στο άλλο [...].*
- 30 Τραχιά, κι όμως καλή [η Ιθάκη], τρέφει τα παλικάρια της λαμπρά —
εγώ δεν ξέρω να 'χω δει κάτι γλυκύτερο απ' τη γη της.
Αλλά με κράτησε μακριά η Καλυψώ στις θολωτές σπηλιές της,
θεά δαιμονική, από τον πόθο ταίρι της να με κάνει: [...].
- 36 Κι όμως δεν μπόρεσε το φρόνημά μου να λυγίσει μες στα σήθη·
τίποτε άλλο πιο γλυκό από πατρίδα και γονιούς,
έστω κι αν κάποιος κατοικεί σε τόσο πλούσιο σπίτι
αλλά σε τόπο ξένο, απόμακρο, απ' τους δικούς του χωρισμένος.
- 40 'Ηλθε ο καιρός ωστόσο τον πολυδάκρυτό μου νόστο να ιστορήσω,
όπως ο Ζεύς τον όρισε, όταν ξεκίνησα να φύγω από την Τροία.

Η απάντηση του Οδυσσεά

9. Οينوχόη με δίχρωμη διακόσμηση του 7ου αι. π.Χ. (Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)

*εἴμ' Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι
δόλοισιν /
ἀνθρώποισι μέλω, καί μευ κλέος
οὐρανὸν ἴκει. /
ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον·
<19-21>/20-22*

*οὐδὲν γλύκιον ἤς πατρίδος οὐδὲ
τοκῆων <34>/37*

10. Πλοίο. Τοιχογραφία από το Ακρωτήρι της Θήρας – 1550-1500 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

11 (στ. 3-11) **ωραίο [...]** υπάρχει: Υπογραμμίζεται εδώ ο αντιπολεμικός χαρακτήρας της *Οδύσσειας*: επιδοκιμάζεται η απολαυστική ειρηνική ζωή των Φαιακών, που ο πολύπαθος Οδυσσεύς θεωρεί «ό,τι πιο ωραίο υπάρχει».

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

«Ο φιλόπατρις» του Ανδρ. Κάλβου (1792-1869)

Ω φιλάτη πατρίς,
ω θαυμασία νήσος,
Ζάκυνθε· συ μου έδωκας
την πνοήν, και του Απόλλωνος
τα χρυσά δώρα! [...]

Ποτέ δεν σε ελησμόνησα,
ποτέ· — Και η τύχη μ' έρριψε
μακρά από σε· με είδε
το πέμπτον του αιώνος
εις ξένα έθνη. [...]

Χαίρε Αυσονία¹², χαιρέ
και συ Αλβιών¹³, χαιρέτωσαν
τα ένδοξα Παρίσια·
ωραία και μόνη η Ζάκυνθος
με κυριεύει. [...]

Μοσχοβολάει το κλίμα σου,
ω φιλάτη πατρίς μου,
και πλουτίζει το πέλαγος
από την μυρωδιάν
των χρυσών κίτρων. [...]

Ας μη μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκός ο θάνατος
μόνον όταν κοιμώμεθα
εις την πατρίδα.

(Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Β΄ Λυκείου, ΟΕΔΒ, 1989)

- Παραλληλίστε την αγάπη του Οδυσσέα για την Ιθάκη (122-39) με την αγάπη του Κάλβου για τη Ζάκυνθο, όπως φαίνεται στα παραπάνω αποσπάσματα. (Λάβετε υπόψη σας ότι ο Κάλβος έζησε πολλά χρόνια ξενιτεμένος σε χώρες ευρωπαϊκές.)

11. Ιθάκη (αεροφωτογραφία).

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ — ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σχολιάστε την αποχαιρετιστήρια συνάντηση Ναυσικάς-Οδυσσέα (θ553-566) με όποιον τρόπο επιθυμείτε (δηλαδή με λόγο ποιητικό, με δραματοποίηση, με ζωγραφική κτλ. — δείτε και το σχόλιο 3).
2. Μπροστά στον Δούρειο Ίππο η γνώμη των Τρώων μοιράστηκε στα τρία (βλ. τους στ. θ611-614). Με ποια επιχειρήματα θα μπορούσε η κάθε πλευρά να υποστηρίξει την άποψή της;
3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων θ630-640.
4. Στους στίχους 15-11 ο Οδυσσέας παραδέχεται πως ένα καλό συμπόσιο, πλαισιωμένο με τραγούδι, είναι ό,τι πιο ωραίο υπάρχει. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί αυτή η προτίμησή του; (βλ. και το σχόλιο 11).
5. Επαληθεύει ο Δημόδοκος όσα λέγονται στο 4ο θέμα της Εισαγωγής του βιβλίου σας, σελ. 10, για τους αοιδούς;
6. Συζητήστε στην τάξη τις αναλογίες που διαφαίνονται ανάμεσα στον αιόδο Δημόδοκο και σε φημισμένους σύγχρονους τραγουδιστές: η θέση και ο ρόλος τους στην κοινωνία όπου ζουν, η απήχηση των τραγουδιών τους στον κόσμο, η σχέση τους με τους ακροατές κτλ.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στη ραψωδία θπροετοιμάζεται μεθοδικά η αποκάλυψη της ταυτότητας του Οδυσσέα: Συγκινείται από τα τραγούδια του Δημόδοκου, που του θύμισαν το ηρωικό παρελθόν του· διακρίνεται στη δισκοβολία και καυχιέται για τις επιδόσεις του στο τόξο και στο δόρυ· αρχίζει έτσι να ξαναβρίσκει τον εαυτό του, αλλά και να προκαλεί το ενδιαφέρον των Φαιάκων για το πρόσωπό του. Όταν λοιπόν ο Αλκίνοος του ζήτησε να πει το όνομά του, να φανερώσει την πατρίδα του και να διηγηθεί σε ποιες χώρες ταξίδεψε, ήταν έτοιμος να αποκαλύψει την ταυτότητά του και να εξιστορήσει τις περιπέτειές του.

12 Αυσονία = Ιταλία

13 Αλβιών = Αγγλία

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Οι τρεις πρώτες περιπέτειες του Οδυσσέα
 - Αναμέτρηση του πολυμήχανου με τον Κύκλωπα
 - Οι σχέσεις του Οδυσσέα με τους συντρόφους του

Α΄.Ι. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας / 42/<39> κ.ε.

Ἄλκινου Ἀπόλογοι²: Τὰ περὶ Κίκονας, Λωτοφάγους καὶ Κύκλωπας (Ὁ Οδυσσεὺς διηγείται τις περιπέτειές του στους Κίκονες, στους Λωτοφάγους και στους Κύκλωπες)

Από την Τροία ο άνεμος έφερε τα δώδεκα καράβια μου στη Θράκη. Ληλατήσαμε³ εκεί την πόλη Ἴσμηρο των Κικόνων και διάταξα να φύγουμε αμέσως, οι νήπιοι όμως σύντροφοι το ῥίξαν στο φαγοπότι. Δεχτήκαμε τότε αντίθεση και υποχωρώντας χάσαμε έξι συντρόφους από κάθε καράβι. Συνεχίσαμε έτσι θλιμμένοι το ταξίδι.

Στον Μαλέα τα κύματα μας παρέσυραν μακριά, κι έπειτα από εννέα μέρες βρεθήκαμε στη χώρα των Λωτοφάγων. Έστειλα εκεί τρεις συντρόφους να εξερευνησουν την περιοχή, αλλά εκείνοι έφαγαν «τον μελιστάλαχτο» λωτό και λησμόνησαν την πατρίδα, τους πήρα όμως μαζί μου με τη βία.

Από εκεί τα πλοία μός έφεραν στη χώρα των πελώριων Κυκλώπων, που ζουν απομονωμένοι και ανοργάνωτοι, χωρίς νόμους· δεν καλλιεργούν τη γη, δεν έχουν καράβια· είναι βοσκοί και συλλέκτες αυτοφυών καρπών. Διάλεξα δώδεκα συντρόφους, πήρα και το ασκί με το δυνατό γλυκό κρασί του Μάρωνα και πήγα στη σπηλιά του θεόρατου Κύκλωπα Πολύφημου. Ο ίδιος απουσίαζε, και οι σύντροφοι με παρακαλούσαν να πάρουμε από κει προμήθειες και να φύγουμε, εγώ όμως, δυστυχώς, δεν τους άκουσα, γιατί ήθελα να τον γνωρίσω.

Όταν μπήκε με το κοπάδι του στη σπηλιά, έκλεισε την είσοδο με πέτρα τεράστια, έκανε τις ποιμενικές δουλειές του και ρώτησε ποιои είμαστε. Του είπα την αλήθεια και ζήτησα φιλοξενία στο όνομα του Ξένιου Δία. Εκείνος όμως μίλησε περιφρονητικά για τους θεούς, άρπαξε δύο συντρόφους και τους έφαγε. Το πρωί έφαγε άλλους δύο, και βγάζοντας το κοπάδι για βοσκή έκλεισε την έξοδο.

Ετοιμάσαμε τότε έναν πάσσαλο και το βράδυ, αφού έφαγε πάλι δύο συντρόφους, τον μέθυσα με το κρασί που είχα μαζί μου, του δήλωσα ότι ονομάζομαι Οὔτις / Κανένας και, όταν κοιμήθηκε, τον τυφλώσαμε. Ο Πολύφημος ζητούσε βοήθεια ουρλιάζοντας και δηλώνοντας ότι τον σκοτώνει ο Ούτις· έτσι, οι γειτονικοί του Κύκλωπες νόμισαν ότι τρελάθηκε, ενώ εγώ γελοῦσα ικανοποιημένος από το αποτέλεσμα της απάτης μου.

Από τη σπηλιά βγήκαμε χωρίς να μας αντιληφθεί ο τυφλωμένος γίγαντας, γιατί ψηλαφώντας τα κριάρια έψαχνε να μας βρει στις ράχες τους, εμείς όμως ήμασταν δεμένοι κάτω από τις κοιλιές τους.

Απομακρυνθήκαμε παίρνοντας μαζί μας πολλά γιδοπρόβατα και ανοιχτήκαμε στη θάλασσα. Φώναξα τότε λόγια εκδικητικά προς τον Κύκλωπα, αποκάλυψα και την ταυτότητά μου και μίλησα προσβλητικά για τον πατέρα του, τον Ποσειδώνα. Με τα στοιχεία που του έδωσα, απηύθυνε κατάρα για μένα στον πατέρα του. Έτσι, όταν πατήσαμε στεριά και πρόσφερα ευχαριστήρια θυσία στον Δία, εκείνος δεν τη δέχτηκε· σκεφτόταν μόνο πώς να εκπληρώσει την κατάρα του Πολύφημου.

1. Ο ιερέας των Κικόνων, ο Μάρωνας, προσφέρει στον Οδυσσέα ένα ασκί με εξαιρετικό κρασί, επειδή τον σεβάστηκε και του χάρισε τη ζωή. Αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ. (Λίπαρι Ιταλίας, Αρχαιολογικό Μουσείο Eoliano)

2. Τυφλώση του Πολύφημου. Αγγειογραφία του 500 π.Χ. (Παρίσι, Μουσείο Λούβρου)

- 1 **Η ραψωδία** / ονομάζεται «Κυκλώπεια», επειδή το μεγαλύτερο μέρος της αναφέρεται στους **Κύκλωπες**.
- 2 «Ἀπόλογοι»: Οι διηγήσεις του Οδυσσέα στις ραψωδιές / 41 - μ ονομάζονται «Ἀπόλογοι», και ειδικότερα «Ἄλκινου» ή «Μεγάλοι Ἀπόλογοι», για να διακρίνονται τόσο από τον «Ἀρήτης Ἀπόλογον» όσο και από τον «Μικρὸν Ἀπόλογον» προς την Πηνελόπη στη ραψωδία ψ.
- 3 **Η λαφυραγωγία** δεν συνδυαζόταν με την τιμιότητα ή τη δικαιοσύνη· ήταν ένας τρόπος ανεφοδιασμού του στρατού και υπογράμμιζε την παλικάριά (πρβλ. την τακτική των «κλεφτών» επί Τουρκοκρατίας).

Α΄.2. ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Οδυσσέας στη σπηλιά του Πολύφημου: / 240-512/<216-461> (με ενδιάμεσες παραλείψεις)

- 240 «[...] / Φτάσαμε τότε με σπουδή ως τη σπηλιά, εκείνον όμως μέσα
δεν τον βρήκαμε· έβροσκε στο λιβάδι τα παχιά του πρόβρατα.
Μπαίνοντας στη σπηλιά κοιτούσαμε έκθαμβοι το καθετί:
γεμάτα από τυριά πανέρια καλαμένα· στις μάντρες να σενάζουν
ερίφια κι αρνιά, με τάξη όμως μεταξύ τους χωρισμένα· [...].
- 248 Τότε λοιπόν οι σύντροφοι με προλαβαίνουν, παρακαλιούνται
με τα λόγια τους να πάρουμε όσα τυριά, και πίσω να γυρίσουμε· [...].
- 253 *Όμως εγώ δεν άκουσα, πράγμα που θα 'ταν συμφερότερο·
ήθελα να τον δω, μήπως και μου φανεί φιλόξενος.*
Αλλά δεν έμελλε, μόλις τον είδαμε, να δείξει καλοσύνη στους συντρόφους. [...]
- 259 Στη ράχη κουβαλούσε ασήκωτο φορτιό με ξεραμένα ξύλα,
260 χρήσιμο για το δείπνο του· κι όπως το ξεφορτώθηκε
στη μέση της σπηλιάς, ξεσήκωσε ορυμαγδό.⁴
Τρομάζοντας τότε κι εμείς, βρεθήκαμε στο βάθος της σπηλιάς·
263-4 εκείνος μπάζει τα παχιά του ζώα στο μεγάλο σπήλαιο, / όλα που θ' άρμεγε [...].
266-7 Έπειτα φράζει το άνοιγμα, ψηλά σηκώνοντας τεράστιο λίθο / και βαρύ [...].
270 Ύστερα γονατίζοντας πήρε να αρμέγει πρόβρατα και γίδια που βελάζουν [...].
[Έπηξε το μισό γάλα για να γίνει τυρί και κράτησε το άλλο μισό για να πίνει.]
- 276 Κι όταν με τάξη και σπουδή αυτά τα έργα του αποτέλειωσε,
άναψε την πυρά, ρίχνει το μάτι του σ' εμάς, και μας ρωτά:
“Ξένοι, ποιοι να 'στε; κι από πού σας φέρνουν καταδώ οι πλωτοί σας δρόμοι;
μήπως για εμπόριο; ή όπου λάχει τριγυρνάτε,
280 καθώς το κάνουν οι ληστές στα πέλαγα, παίζοντας τη ζωή τους,
στους άλλους όμως προξενούν κακό;”⁵
Έτσι μιλώντας, η δική μας η καρδιά πήγε να σπάσει
από τον φόβο της βαριάς φωνής και της πελώριας θωριάς του.
Και μολοντούτο εγώ αποκρίθηκα, μιλώντας του μ' αυτά τα λόγια:
285 “Εμείς, από την Τροία μισεύοντας, είμαστε Αχαιοί περιπλανώμενοι,
που μας εκτύπησαν κάθε λογής ανέμοι [...].
293 Και να, η τύχη εδώ μας φέρνει, οπού ικετεύοντας προσπέφτουμε
στα γόνατά σου· ανίσως ήθελες να μας φιλοξενήσεις, κι ακόμη
295 να μας δώσεις κάποιο δώρο, όπως το ορίζει κι η τιμή στους ξένους.
Αλλά σεβάσου, όσο μεγάλη αν είναι η δύναμή σου, τους θεούς· είμαστε
ικέτες σου, κι ο Δίας εκδικείται και τους ικέτες και τους ξένους⁶ [...]”
- 299 Έτσι τουμίλησα, εκείνος όμως απαντούσε μ' άσπλαχνο φυσικό⁷:

Ο Οδυσσέας με δώδεκα
συντρόφους μπαίνει στη
σπηλιά και αντιμετωπίζει
τον Κύκλωπα

ἀλλ' ἐγὼ οὐ πιθόμην, ἦ τ' ἂν πολὺ
κέρδιον ἦεν, /
ᾧφρ' αὐτόν τε ἴδοιμι, καὶ εἴ μοι
ξείνια δοίη <228-9>/253-4

3. Ο Κύκλωπας μπαίνει στη σπηλιά
με το κοπάδι του. (Πηγή: Με τους
ήρωες του Ομήρου)

» Προσέξτε το μέγεθος του
Κύκλωπα σε σχέση με τους
ανθρώπους.

4 (στ. 261) Ξεσήκωσε ορυμαγδό: έκανε δυνατό κρότο.

5 (στ. 278-81) Οι σίχοι αυτοί είναι τυπικοί· λέγονταν σε περιπτώσεις που κάποιος έφτανε σε ξένο τόπο και οι ντόπιοι τον αντιμετώπιζαν με καχυποψία, γιατί κυκλοφορούσαν πειρατές (βλ. και το σχόλιο I της 11ης Ενότητας, σελ. 74).

6 (στ. 297) ο Δίας εκδικείται και τους ικέτες και τους ξένους: Ο (Ξένιος και Ικέσιος) Δίας παίρνει εκδίκηση για λογαριασμό των ξένων και των ικετών (βλ. και το σχόλιο 4 της 11ης Ενότητας, σελ. 74).

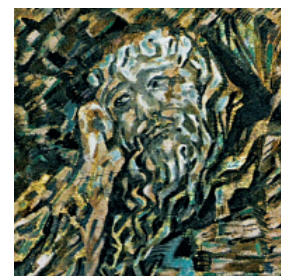
7 (στ. 299) μ' άσπλαχνο φυσικό: με την έμφυτη (την εκ γενετής) ασπλαχνία του.

- 300 “Είσαι μωρός, άνθρωπε ξένε· φτασμένος από μέρη μακρινά, εσύ μου παραγγέλεις ή να φοβάμαι τους θεούς ή να αποφεύγω την οργή τους; Μάθε λοιπόν, οι Κύκλωπες δεν νοιάζονται τι λέει ο Δίας με την αιγίδα⁸ του μήτε οι μακάριοι θεοί· είμαστε εμείς κατά πολύ πιο δυνατοί. [...]
- 308 Μα τώρα πες μου· καλοχτισμένο το καράβι σου πού το κρατάς; [...]”
- 310 Μιλώντας έτσι γύρευε να με ψαρέψει·
εμένα όμως, που πολλά ο νους μου κόβει,
ο δόλος δεν μου ξέφυγε, γι’ αυτό κι αμέσως αποκρίθηκα με δόλια λόγια:
“Α, το καράβι μου το σύντριψε ο κοσμοσείστης Ποσειδών [...].”
- 315 το τσάκισε πάνω σε κάβο, όπου και το παρέσυρε ο πελαγίσσιος άνεμος,
μόνος εγώ, μ’ αυτούς εδώ, γλίτωσα τον φρικτό χαμό.”
- Έτσι του μίλησα, όμως αυτός καμιάν απόκριση δεν δίνει, άσπλαχνη καρδιά·
μόνο πετάχτηκε κι απλώνει τα δυο του χέρια στους συντρόφους,
αρπάζει δυο μαζί, και καταγής, σάμπως κουτάβια, τους χτυπά. [...]
- 321 μετά τους διαμελίζει και με τα μέλη τους στρώνει το δείπνο του· [...].
- 324 Εμείς, θρηνώντας, τα χέρια μας υψώναμε στον Δία,
325 βλέποντας μπρος στα μάτια μας έργα φρικτά, ανήμποροι και σαν παραλυμένοι.
Όπου ξεχείλισε ο Κύκλωπας τη φουσκωμένη του κοιλιά,
μασώντας κρέας ανθρώπινο και καταπίνοντας άμεικτο γάλα.
Τέλος, ξαπλώθηκε φαρδύς πλατύς στη μέση της σπηλιάς,
ανάμεσα στα πρόβατά του.
- 330 Τότε κι εγώ μελέτησα μες στη γενναία ψυχή μου
να τον σιμώσω και, τραβώντας κοφτερό σπαθί απ’ τον μηρό,
333-4 να του το μπήξω εκεί στο στήθος, [...]· δεύτερη όμως σκέψη με συγκράτησε.
335 Γιατί κι εμάς φρικτός χαμός θα μας περίμενε επιτόπου·
αφού πώς θα μπορούσαμε από τις θύρες τις ψηλές, και μόνο με τα χέρια μας,
τον λίθο εκείνο τον βαρύ να τον μεταकुλίσουμε [...];
- 339 Γι’ αυτό και περιμέναμε στενάζοντας τότε θα φέξει η θεία Αυγή.
340 Κι όταν, χαράζοντας την άλλη μέρα, ρόδινη φάνηκε στον ουρανό η Αυγή,
τότε κι εκείνος άναψε πυρά κι άρμεξε τα καλά του γιδοπρόβατα [...].
- 343 Αποτελειώνοντας, μ’ όση σπουδή μπορούσε, το έργο της ημέρας,
άρπαξε πάλι δυο συντρόφους, τους έφαγε για πρόγευμα [...].
[Και βγήκε με το κοπάδι του κλείνοντας με τον βράχο την έξοδο της σπηλιάς.]
- 350 [...] όμως κι εγώ απομονωμένος
βυσσοδομούσα⁹ το κακό, πώς θα μπορούσα εκδίκηση να πάρω,

4. «Α, το καράβι μου το σύντριψε ο κοσμοσείστης Ποσειδών»

► Ο Κύκλωπας καταβροχθίζει δύο συντρόφους

5. Σκεπτόμενος. Λεπτομέρεια από τον πίνακα του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα *Genii Loci*.

► Την άλλη μέρα ο Κύκλωπας έφαγε άλλους δύο συντρόφους και βγήκε

8 (στ. 303) ο Δίας με την αιγίδα/Ζεύς *αίγιόχος*: **Αιγίδα** (ασπίδα από δέρμα αίγας/γίδας) ήταν η φοβερή ασπίδα του Δία (πρβλ. καταιγίδα). Ανάλογα με τις περιπτώσεις, η αιγίδα μπορούσε να προκαλεί τρόμο ή να παρέχει προστασία. Από τη δεύτερη ιδιότητά της έχει μείνει η φράση **υπό την αιγίδα** = υπό την προστασία, με την υποστήριξη· π.χ. οργανώθηκε έκθεση μαθητικής ζωγραφικής υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού.

9 (στ. 351) **βυσσοδομούσα το κακό**: μηχανεύομαι, συλλογίζομαι το κακό (του).

αν ήθελε κι η Αθηνά να με δοξάσει.

Κι όπως σκεφτόμουν μόνος μου, αυτή μου φάνηκε η πιο καλή βουλή: [...]

[Ετοίμασε έναν πάσσαλο για να τον τυφλώσει.]

373 Σουρούπωσε, και φτάνει εκείνος οδηγώντας
374-75 τα μαλλιαρά βοσκήματά του· [...] / ένα προς ένα, όλα [...].
378 Μετά, ψηλά σηκώνοντας τον μέγα βράχο, την είσοδο σφραγίζει
κι ύστερα κάθισε, αρνιά και γίδια αρμέγοντας [...].

381 Τελειώνοντας με τάξη και σπουδή αυτό του το έργο,
αρπάζει πάλι δυο, κι έπιασε να τους τρώει.
Τότε κι εγώ, από πολύ κοντά, προσφώνησα τον Κύκλωπα,
στο χέρι μου κρατώντας μια γαβάθα μαύρο κρασί:

385 “Κύκλωπα, να, πιες το κρασί, τώρα που χόρτασες κρέας ανθρώπινο·
386-7 να δεις και μόνος σου τι θείο ποτό έχει κρυμμένο / το δικό μας το καράβι. [...]”

393 Του μίλησα, κι αυτός το κέρασμά μου δέχτηκε, το ρούφηξε μεμιάς, ένωσε
φοβερή ηδονή πίνοντας το γλυκό κρασί, μου ζήτησε και δεύτερο:

395 “Αν είσαι εντάξει, δώσ’ μου κι άλλο, πες μου και το όνομά σου
τώρα εδώ, αν θες να σου χαρίσω δώρο φιλόξενο [...]”

401 Δεν πρόλαβε να το ζητήσει, κι εγώ του ξαναδίνω κρασί φλογάτο·
του φέρνω τρεις φορές να πει, το πίνει και τις τρεις [...].

404 Και μόνο όταν πια του ανέβηκε του Κύκλωπα στα φρένα το κρασί,¹⁰
405 γύρισα προς το μέρος του, μιλώντας μελιστάλακτα:

“Κύκλωπα, με ρωτάς το ξακουστό μου τ’ όνομα· λοιπόν κι εγώ
θα σου το φανερώσω· όμως κι εσύ δώσε δώρο φιλόξενο,
όπως το υποσχέθηκες.

*Ούτις το όνομά μου, με φωνάζουν Ούτιν
μάνα, πατέρας κι όλοι οι άλλοι φίλοι.”*

410 Έτσι του μίλησα, κι αυτός μου δίνει αμέσως την απάντηση, σκληρή καρδιά:
“Τον Ούτιν θα τον φάω τελευταίον ανάμεσα στους άλλους του συντρόφους·
πρώτα θα φάω τους άλλους· τώρα το ξέρεις το φιλόξενο μου δώρο.”

415 Μιλώντας, πέφτει πίσω ανάσκελα, με τον χοντρό λαιμό γετρό
στο πλάι, κι αμέσως βυθίστηκε στον ύπνο, που μας δαμάζει όλους. [...]

[Ο Οδυσσέας πύρωσε τον πάσσαλο στη φωτιά και βοηθούμενος από συντρόφους
τύφλωσε τον Πολύφημο.]

441 Μούγκρισε τότε από τον πόνο [...]:

443 [...] τράβηξε από το μάτι του το αιμόφυρτο παλούκι,
κι αλλόφρων το άφησε να πέσει από τα χέρια του.

445 Αμέσως βγάζει φωνή μεγάλη, τους Κύκλωπες καλώντας [...].

447 Εκείνοι, τη βοή του ακούγοντας, μαζεύονται, καθένας κι απ’ αλλού,
448-9 κι έμειναν γύρω απ’ τη σπηλιά να τον ρωτούν / ποιο πάθος να τον βρήκε [...]

454 Μέσα από τη σπηλιά τούς δίνει απόκριση ο δυνατός Πολύφημος:

455 “*Φίλοι μου, με σκοτώνει ο Ούτις, με δόλο κι όχι με τη βία.*”
Κι εκείνοι ανταπαντώντας λόγια του ανέμου αγόρευαν:

“Αν ο κανείς δεν σε βιάζει, κι είσαι μόνος,

Ο Οδυσσέας καταστρώνει σχέδιο σωτηρίας:

α. ετοιμάζει έναν πάσσαλο

6. Οδυσσέας και Πολύφημος.
Μωσαϊκό του 4ου αι. μ.Χ.
(Ρωμαϊκή έπταυλη του Casale,
Πλατεία Armerina)

β. δίνει κρασί στον Κύκλωπα

γ. τον παραπλανά με το όνομα Ούτις

*Ούτις έμοί γ’ όνομα· Ούτιν δέ με
κικλήσκουσι / μήτηρ ήδè πατήρ ήδ’
άλλοι πάντες έταῖροι
<366-7>/409-10*

7. Ο Οδυσσέας τυφλώνει τον Πολύφημο (σχέδιο).

δ. τον τυφλώνει

Ο Πολύφημος ζητεί βοήθεια

*ὦ φίλοι, Ούτις με κτείνει δόλω
οὐδὲ βίηφιν <408>/455*

10 (στ. 404) *όταν πια του ανέβηκε [...] στα φρένα το κρασί: όταν μέθυσε (πρβλ. «τον χτύπησε το κρασί στο κεφάλι»).*

τρόπο δεν έχεις να γλιτώσεις τη νόσο του μεγάλου Δία¹¹
ευχήσου όμως στον δεσποτικό πατέρα σου, τον Ποσειδώνα.”

- 460 Μιλώντας, έφυγαν· εμένα ωστόσο αναγέλασε η καρδιά μου,
που το όνομά μου τους απάτησε κι η τέλεια έμπνευσή μου. [...]
[Ο Οδυσσεάς οργάνωσε και την έξοδο από τη σπηλιά, όπως δείχνουν οι εικόνες 8 και 9.]
- 485 Κι όταν, την άλλη μέρα ξημερώνοντας, φάνηκε ρόδινη στον ουρανό η Αυγή,
εκείνος τα έβγαλε, για να βοσκήσουν, τα σερνικά του κοπαδιού·
τα θηλυκά, βελάζοντας που δεν τ' αρμέξαν, μέιναν στις μάντρες [...].
[...] Ο αφέντης, τυραννισμένος
από τους φρικτούς του πόνους, όλα τα ψηλαφούσε τα κριάρια του στη ράχη,
κι αυτά ορθωμένα στέκονταν μπροστά του·
490 δεν συλλογίστηκε ο μωρός ποιοι στα μαλλιαρά τους στήθη ήσαν δεμένοι.
Απ' το κοπάδι τελευταίος πήγαινε ο κριός μπροστάρης
προς το πέραςμα, βαρύς απ' το μαλλί του κι από μένα,
που 'χε συλλάβει ο νους μου τέτοια τέχνη.
- 495 Σ' αυτόν τα χέρια του ακουμπώντας, έτσι του μίλησε ο δυνατός Πολύφημος:
“Κριάρι μου καλό, πώς και γιατί απ' όλο το κοπάδι τελευταίο
βγαίνεις κι αφήνεις τη σπηλιά; Δεν το συνηθίζεις πιο πριν
ν' ακολουθείς και να ξεμένεις πίσω· το πρώτο πρώτο ήσουν
από τα γιδοπρόβατά μου που πηλαλώντας έτρεχες να βοσκήσεις [...].
501-2 και πάλι πρώτο γύρευες να γυρίσεις στο μαντρί, / σαν έπεφτε το βράδυ. [...]
- 503 Μάλλον θ' αποζητάς του αφεντικού το μάτι, που του το τύφλωσε
ο κακός εχθρός κι οι άθλιοι σύντροφοί του, αφού του σκότισε
505 τον νου με το κρασί, αυτός ο Ούτις —
όχι, μα την αλήθεια, δεν ξέφυγε τον όλεθρό του ακόμη. [...]”
- 512 Έτσι μιλώντας στο κριάρι του, τ' άφησε να τον προσπεράσει.

έμὸν δ' ἐγέλασσε φίλον κῆρ, / ὡς
ὄνομ' ἐξαπάτησεν ἐμὸν καὶ μῆτις
ἄμύμων <413-4>/460-61

ε. και οργανώνει την έξοδο από τη σπηλιά

8. Ο Κύκλωπας απευθύνεται στο κριάρι του...
(Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

9. Σαρκοφάγος με παράσταση της εξόδου του Οδυσσεά και των συντρόφων του από τη σπηλιά του Πολύφημου (Παλαιίπαφος, Μουσείο Κουκλιών). P. Flourenzos, *The Sarcophagus of Palaipafos*, Nicosia 2007.

11 (στ. 458) τρόπο δεν έχεις να γλιτώσεις τη νόσο του μεγάλου Δία: Οι άλλοι Κύκλωπες δηλαδή φαντάστηκαν ότι ο Πολύφημος «τα έχει χαμένα», ότι τρελάθηκε (πρβλ. τη φράση: «του πήρε ο Θεός το μυαλό»).

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- α. Μια φορά ένας μυλωνάς είχε θράκα φτιαγμένη στο μύλο του και έψηγε μια σούβλα κρέας. Εκεί που γύριζε τη σούβλα του βλέπει στην άλλη μεριά έναν Καλικάντζαρο και γύριζε μια σούβλα βατράχους. Δεν του μίλησε καθόλου. Ύστερα τον ρωτάει ο Καλικάντζαρος πώς τον λένε. — «Απατός» τού λέει ο μυλωνάς, με λένε. Εκεί που γύριζε τη σούβλα, ο Καλικάντζαρος βάνει τη σούβλα με τους βατράχους απάνω στο κρέας. Πατ! Δεν αργεί ο μυλωνάς και του φέρνει μια με το δαυλί, και καθώς ήταν γυμνός, τον έκαψε. Φωνές, κακό ο Καλικάντζαρος. — Βοηθάτε, αδέρφια, τι μ' έκαψαν! — Ρε, ποιος σ' έκαψε, του λένε οι άλλοι Καλικαντζαράιοι απόξω. — Απατός, τους λέει εκείνος απομέσα. — Αμ σαν κήκες απατός σου, τι σκούζεις έτσι; Κι έτσι την έπαθε ο καλός σου ο Καλικάντζαρος.

(Παραμύθι από την Κυνουρία, Ν.Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις*, αρ. 626)

- β. Ένας παπάς με το καλογεροπαίδι του κάθηκαν μια μέρα μέσα στο δάσος, και όταν έπεσε η νύχτα, είδαν από μακριά φωτιά, και όταν πλησίασαν, βρέθηκαν μπροστά στη σπηλιά ενός μονομάτη γίγαντα. Εκείνος τούς ανοίγει την πλάκα που έκλεινε τη σπηλιά και ήταν τόσο βαριά, που μήτε εκατό άντρες μπορούσαν να τη μετασαλέψουν, και τους αφήνει να μπουν και να καθίσουν κοντά στη φωτιά, για να ζεσταθούν. Έπειτα, τους ψαχουλεύει στο σβέρκο και βρίσκοντας τον παπά πιο παχύ, τον σουβλίζει, τον ψήνει και τον τρώει. Όταν ύστερα χορτάτος πλαγιάζει κοντά στο τζάκι, βλέπει το παιδί να παίρνει ένα παλούκι και με το μαχαίρι του να μυτερώνει τη μια του άκρη. Όταν το ρωτάει τι κάνει, εκείνο αποκρίνεται πως του άρεσε, για να περνάει την ώρα του, όταν έβουσκε το κοπάδι του, να πελεκάει και να σκαλίζει το ξύλο. Μόλις ο γίγαντας αποκοιμείται, το καλογεροπαίδι τού μπηξεί το παλούκι στο μάτι και τον τυφλώνει, έπειτα κώνεται στο τομάρι ενός σφαγμένου κριαριού και καταφέρνει να το σκάσει από τη σπηλιά ανάμεσα στο άλλο κοπάδι.

(Παραμύθι από τη Σερβία — Από το βιβλίο της Ε. Κακριδής, *Η διδασκαλία των ομηρικών επών*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1988, σσ. 281-282)

►► Αναζητήστε κοινά σημεία στο παραμύθι του Κύκλωπα και στα πιο πάνω νεότερα παραμύθια.

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ — ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- α. Πώς παρουσιάζονται οι σχέσεις Οδυσσέα-συντρόφων στις τρεις πρώτες περιπέτειες;
β. Πόσοι σύντροφοι κάθησαν στις περιπέτειες αυτές και ποιοι ευθύνονται; (με βάση κυρίως την περίληψη της ραψωδίας 1).
- Ποια στοιχεία των στίχων 259-266 δίνουν την εντύπωση ότι ο Πολύφημος είναι υπερφυσικά δυνατός;
- Ποιο σχέδιο σωτηρίας σκέφτηκε πρώτα ο Οδυσσέας και γιατί το απέρριψε; (βοηθούν οι στίχοι 331-338).
- Τι όπλα διέθεσαν στη μεταξύ τους αναμέτρηση ο Οδυσσέας κι ο Πολύφημος και ποιο υπερίσχυσε;
- Σχολιάστε τη σχέση του Πολύφημου με το κριάρι του (με βάση τους στίχους 496 κ.ε. και την εικόνα 8).
- Μπορείτε να διευρύνετε το θέμα της πάλης του ανθρώπου με στοιχεία υπερφυσικά, στην προσπάθεια να δαμάσει τον κόσμο που τον περιβάλλει, με αναφορές: α. στη μυθολογία (Ηρακλής, Θησέας κ.ά)· β. στη λογοτεχνία· γ. στην επιστήμη (επιτεύγματα που δεν χωράει ο νους) κτλ.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στην «Κυκλώπεια» αναδεικνύεται η *μηΐτις** του πολυμήχανου Οδυσσέα περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο επεισόδιο και χωρίς να μπορεί να του αποδοθεί κατηγορία, αφού πρόκειται για τη ζωή τη δική του και των συντρόφων του.

Εντοπίστε τα σημεία που επαληθεύουν την άποψη αυτή στους ακόλουθους στίχους:

α. στ. 308-316:

β. στ. 385-402:

γ. στ. 406-410, πρβλ. 455-461:

δ. στ. 491-494:

Α΄ ΚΕΙΜΕΝΟ

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Διάλογος του νικητή Οδυσσέα με τον ηττημένο Κύκλωπα
 - Προσευχή/κατάρα του Πολύφημου για τον Οδυσσέα
 - Άρνηση του Δία να δεχτεί τη θυσία που του πρόσφερε ο Οδυσσέας

1. Ο Οδυσσέας δραπετεύει από τη σπηλιά.
(Από την ταινία Οδύσσεια του Μ. Καμερίνι, 1954)

- 515 »Τότε κι εμείς, μόλις λιγάκι πιο μακριά βρεθήκαμε
απ' τη σπηλιά και την αυλή, λύθηκα πρώτος από τον κριό,
λύνω μετά και τους συντρόφους.
'Όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε, τρέχαμε πίσω απ' τα λιγνόποδα βοσκήματα,
θρεμμένα ωστόσο από το πάχος, στρέφοντας συνεχώς το μάτι μας
τριγύρω, ώσπου επιτέλους φτάσαμε στο πλοίο.
Εκεί μας είδαν οι καλοί συντρόφοι με αγαλλίαση,
520 εμάς που τον ξεφύγαμε τον θάνατο· στέναζαν όμως και θρηνούσαν
για τους άλλους. Κι όμως εγώ, κάνοντας νέυμα στον καθένα,
έδειξα πως δεν πρέπει να θρηνούν· προστάζοντας,
μόλις φορτώσουν τα πολλά καλόμαλλα βοσκήματα στο πλοίο,
να ξανοικτούμε ευθύς στην αλμυρή τη θάλασσα. [...]
- 527 Πήραμε κάποια απόσταση, τόση ωστόσο που ν' ακούγεται η φωνή,
κι εγώ φώναξα τότε προς τον Κλύκλωπα κλειάζοντας:
«Κύκλωπα, δεν σου έμελλε να πέσεις σε δειλό αρχηγό,
530 που πήγες κι έφαγες στη θολωτή σπηλιά σου τους συντρόφους του
μ' άγρια βία· έπρεπε να πληρώσεις με το παραπάνω τα τόσα
ανόσια έργα σου. Άσπλαχνε εσύ, που δεν φοβήθηκες, μέσα στο σπίτι σου,
533-4 τους ξένους να καταβροχθίσεις· γι' αυτό και σε τιμώρησαν / ο Δίας κι οι θεοί.»
- 535 Έτσι τουμίλησα, κι αυτός κολώθηκε μέσα του πιο πολύ.
Κόβει λοιπόν μια κορυφή ψηλού βουνού και πάνω μας τη ρίχνει· [...]
- 539 Φουρτούνιασε στο πέσιμο του βράχου η θάλασσα, το κύμα
540 αγρίεψε και πίσω γύρισε απ' τ' ανοικτά, το πλοίο παρασύροντας
προς τη στεριά — πήγαμε να καθίσουμε στην άμμο.
'Όμως εγώ, στα χέρια πιάνοντας μακρύ κοντάρι,
έσπρωξα πάλι το καράβι προς τα μέσα· συγχρόνως φώναξα στους συντρόφους,
τους παραγγέλλω στα κουπιά να πέσουν, για να γλιτώσουμε απ' το κακό [...].
- 547 'Όταν πια σχίζοντας το κύμα βρεθήκαμε σ' απόσταση από την ακτή,
πες δυο φορές μακρύτερα απ' ό,τι πριν, θέλησα πάλι
να στραφώ στον Κύκλωπα, μόλο που γύρω μου οι σύντροφοί μου γύρευαν
550 πώς θα με συγκρατήσουν με λόγια μαλακά, καθένas από μέρους του:
«Σκληρέ κι αλύγιστε, τι σ' έπιασε και προκαλείς ένα θεριό,
που τώρα μόλις, ρίχνοντας βράχο σ' ανοικτά,
έφερε πίσω το καράβι στη στεριά, κι είπαμε έφτασε το τέλος! [...]»
- 558 Έτσι μουμίλησαν· όμως δεν μπόρεσαν ν' αλλάξουν το περήφανό μου θάρρος.
Γυρνώντας τότε προς το μέρος του, φώναξα εγώ πνιγμένος στον θυμό:
560 «Κύκλωπα, αν κάποιος κάποτε απ' τους θνητούς ανθρώπους
ρωτήσει ποιος σου χάλασε το μάτι, ποιος σε τύφλωσε,
να πεις: «Ο Οδυσσεύς μού το 'βγαλε, ο πορθητής,

Απομάκρυνση από τη σπηλιά και αναχώρηση

2. «Κύκλωπα, δεν σου έμελλε να πέσεις σε δειλό αρχηγό...»

Προκλήσεις του Οδυσσέα και αντιδράσεις του Κύκλωπα

3. Ο Κύκλωπας «κόβει μια κορυφή ψηλού βουνού και πάνω μας τη ρίχνει».

Ο Οδυσσέας αποκαλύπτει την ταυτότητά του

γιος του Λαέρτη, που έχει το σπιτικό του στην Ιθάκη.»»

565 Ακούγοντας τον λόγο μου, βαριά αναστέναξε μιλώντας:
 “Αλίμονό μου, να λοιπόν που τα παλιά μαντεύματα αληθεύουν·
 569 ήτανε κάποτε στα μέρη μας ένας σπουδαίος και μεγάλος μάντης [...].
 570 Αυτός τα πάντα μού προφήτευε όσα στο μέλλον θα συμβούν,
 πως θα χαθεί το φως μου από το χέρι κάποιου Οδυσσέα.

Χρόνια περίμενα έναν άντρα μέγα κι όμορφο
 να φτάσει εδώ, που να 'χει πάνω του αντρεία μεγάλη·
 μα τώρα κάποιος αχαμνός,¹ ασήμαντος και λίγος,
 μου χάλασε το μάτι, αφού πρώτα με νάρκωσε με το κρασί του.
 575 Αλλά, Οδυσσέα, έλα, κόπιασε εδώ, να πάρεις
 το δώρο σου φιλόξενο· από τον Ξακουσμένο Κοσμοσειστή θα γυρέψω
 την επιστροφή σου. Είμαι δικός του γιος, κι αυτός το δέχεται
 πως είναι ο πατέρας μου. Ο ίδιος μόνο, αν το θελήσει, μπορεί
 να με γιατρέψει· άλλος κανείς απ' τους μακάριους θεούς
 580 μήτε κι απ' τους θνητούς ανθρώπους.”

Τελειώνοντας αυτός τον λόγο του, εγώ αμέσως του αποκρίθηκα:
 “Άμποτε να μπορούσα να κόψω για καλά και τη ζωή και την πνοή σου,
 κι έτσι τυφλό στον κάτω κόσμο να σε στείλω·
 γιατί το μάτι σου κανείς δεν θα γιατρέψει, καν ο Κοσμοσειστής.”

585-6 Έτσι τουμίλησα, κι αυτός [...] / ευχήθηκε στον μέγα Ποσειδώνα:
 “Επάκουσέ με, Ποσειδών με την κατάμαυρή σου κόμη, εσύ κρατάς
 τη γη στα χέρια σου· *δώσε ποτέ να μη γυρίσει στην πατρίδα του*
ο πορθητής της Τροίας Οδυσσεύς, γιος του Λαέρτη, που έχει
 590 το σπιτικό του στην Ιθάκη.

Αν όμως είναι το γραφτό του να δει δικούς, να φτάσει
 στο καλοκτισμένο σπιτικό του και να πατήσει της πατρίδας του το χώμα,
 τότε να επιστρέψει αργά, χάνοντας πρώτα όλους τους συντρόφους,
 594-5 πάνω σε ξενικό καράβι, και μες στο σπίτι του να βρει / καινούρια πάθη.»²

Έτσι μιλώντας προσευχήθηκε, και τον συνάκουσε ο θεός
 με την κατάμαυρή του καίτη. [...]

[Έφτασαν, τέλος, εκεί όπου οι σύντροφοι των έντεκα άλλων караβιών
 περίμεναν με αγωνία τον ερχομό τους.]

608 Μόλις αράξαμε, τραβάμε το καράβι μας στην άμμο
 και βγήκαμε στο ακροθαλάσσι πρώτοι.

610 Έγτερα βγάλαμε απ' το βαθύ καράβι γίδια και πρόβατα του Κύκλωπα,
 και τα μοιράσαμε σωστά, κανείς μη φύγει αδικημένος από τη μοιρασιά.
 Για μένα μόνο ξεχωρίζουν οι καλοί μου εταίροι
 ένα κριάρι χάρισμα από τα πρόβατα που μοίρασαν. Αυτό στην αμμουδιά
 το σφάζω, θυσία στον Κρονίδη Δία, που τον σκεπάζουν μαύρα νέφη,

4. Ο Οδυσσεύς.
 (Πηγή: Οδύσσεια
 Κεφαλλονιάς-Ιθάκης/1999)

► Ο Οδυσσεύς προσβάλλει τον Ποσειδώνα· έτσι, ο Πολύφημος ζητεί από τον θεό την τιμωρία του και εισακούεται

δὸς μὴ Ὀδυσσεῖα πτολίπορθον οἴκαδ' ἰκέσθαι <530>/588-9

5. Θυσία χοίρου.
 Αγγειογραφία του 6ου αι. π.Χ.
 (Παρίσι, Λούβρο)

1 (στ. 573) **αχαμνός**: αδύνατος, καχεκτικός.

2 (στ. 588-595) **δώσε [...] καινούρια πάθη**: Με το πρώτο μέρος της κατάρας ο Πολύφημος εκφράζει την επιθυμία του («ποτέ να μη γυρίσει στην πατρίδα του»), ενώ με το δεύτερο («να επιστρέψει αργά [...] καινούρια πάθη») προσαρμόζεται προς την παραδομένη μοίρα του Οδυσσέα (όπως την προδιέγραψε ο Δίας στο ε 47-49, σελ. 52) και προς το σχέδιο βέβαια του ποιητή.

615 κύριο των πάντων, κι έκαψα τα μεριά³ όμως δεν δέχτηκε ο θεός
την ιερή μου προσφορά, μόνο μουρμούριζε και συλλογιόταν πώς
να καθούν όλα τα καλοκούβερτα καράβια, να αφανιστούν
οι τιμημένοι σύντροφοί μου.⁴
Τότε λοιπόν όλη τη μέρα, ώσπου να βασιλέψει ο ήλιος,
620 μείναμε εκεί, να τρώμε κρέας άφθονο, να πίνουμε γλυκό κρασί. [...]
623 Την άλλη μέρα που ξημέρωσε, ροδίζοντας τον ουρανό η Αυγή,
παρακινώ και παραγγέλλω οι σύντροφοι στα πλοία
625 ν' ανέβουν και να λύσουν τις πρυμάτσες.
Εκείνοι υπάκουσαν κι ανέβηκαν, κάθισαν στα ζυγά⁵ και, καθισμένοι
στη σειρά, με τα κουπιά χτυπούσαν την αφρισμένη θάλασσα.⁶
Πήραμε τότε ν' ανοιχτούμε, με την ψυχή περίλυπη,
χαρούμενοι που δεν μας βρήκε ο χάρος, χάνοντας όμως
630 τους καλούς συντρόφους.

ὁ δ' οὐκ ἐμπάζετο ἱρῶν, / ἄλλ'
ἄρα μερμήριζεν, ὅπως ἀπολοίοιτο
πᾶσαι / νῆες εὐσσελμοὶ καὶ ἐμοὶ
ἐρήρηες ἑταῖροι <553-5>/615-8

6. Κεφαλή του ολύμπιου Δία σε νόμισμα της Μακεδονίας (4ος αι. π.Χ.).

Β'. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο τραγικός ποιητής Ευριπίδης δραματοποιεί το επεισόδιο της «Κυκλώπειας» στο σατυρικό⁷ δράμα του *Κύκλωψ* με τρόπο κωμικό. Στο απόσπασμα που ακολουθεί παίρνουν μέρος ο Κύκλωπας, ο Οδυσσεάς και ο χορός των Σατύρων, που παρουσιάζονται σαν αιχμάλωτοι κι αυτοί του Κύκλωπα.

[Ακούγονται φωνές και ουρλιαχτά του Κύκλωπα.]

(Κύ)κλωπας: Όι, όι ξεφτίλα! Με κατάκαψαν!
Μα δεν θα βγειτε ζωντανοί, ρε τιποτένιοι.
Στην πόρτα θα σταθώ και θα τη φράξω.

[Παρουσιάζεται στην είσοδο της σπηλιάς — αίματα τρέχουν από το μάτι του.]

(Χο)ρός: Τι φωνάζεις, Κύκλωπα!
Κύ. Με χάλασαν! Με χάλασαν!
Χο. Άσχημο σ' έκαναν! Αι!
Κύ. Άσχημο και ξοφλημένο.
Χο. Στα κάρβουνα θα παράπεσες...
Κύ. Με κατάστρεψε ο Κανένας...
Χο. Άρα δεν φταίει κανένας!
Κύ. Με τύφλωσε ο Κανένας!
Χο. Άρα δεν είσαι τυφλός!
Κύ. Αχ κι εσύ...

Χο. Μα τυφλώνει ο κανένας;
Κύ. Με κοριδεύεις. Ο Κανένας πού είναι;
Χο. Ο κανένας! Πουθενά.
Κύ. Ο ξένος, για να καταλάβεις. Με πέθανε
ο μιάρος. Μ' έπνιξε στο κρασί.
Χο. Αι τρομερός είναι ο κράσος, δύσκολα παλεύεται!
Κύ. Πού είναι επιτέλους! Μέσα είναι; Ξέφυγαν;
Χο. Εκεί! Εκεί! Στην πόρτα δίπλα! Στην κουφάλα.
Κιχ δεν βγάζουν.
Κύ. Προς ποιο μου χέρι;
Χο. Στο δεξί.
[Ο Κύκλωπας τρεκλίζει προς τα εκεί· ο Οδυσσεάς πάει προς την άλλη μεριά.]
Κύ. Μα πού;
Χο. Σ' αυτόν το βράχο. Από δω. Τους έπιασες;
[Προχωρώντας ο Κύκλωπας κουτουλάει στον βράχο.]

- 3 (στ. 614-5) **το σφάζω, θυσία στον Κρονίδη Δία, [...]** κι έκαψα τα μεριά: Από το ζώο που θυσιαζόταν, έκαιγαν πάνω σε βωμό ή σε πρόχειρη φωτιά ορισμένα μέρη (συνήθως κομμάτια από τους μηρούς/«τα μεριά») και το υπόλοιπο το έψηναν και το έτρωγαν όσοι συμμετείχαν στη θυσία.
- 4 (στ. 616-8) **συλλογιόταν πώς να καθούν [...]** οι τιμημένοι σύντροφοί μου: Με την απόφασή του αυτή ο Δίας δεν θέλει να τιμωρήσει τους συντρόφους του Οδυσσεά, αλλά ως πατέρας των θεών και των ανθρώπων παρεμβαίνει ρυθμιστικά και ορίζει ως τιμωρία του ήρωα τη δεύτερη εκδοχή του αιτήματος του Πολύφημου, αυτή που ήταν σύμφωνη με τη μοίρα του Οδυσσεά, αφήνει δε ικανοποιημένους εν μέρει και τον Ποσειδώνα και την Αθηνά.
- 5 (στ. 626) **κάθισαν στα ζυγά:** Ο Ζήσιμος Σίδηρης μεταφράζει: κάθισαν στους πάγκους.
- 6 (στ. 626-7) **Εκείνοι [...]** θάλασσα: Εδώ περιγράφεται το κύριο έργο των συντρόφων του Οδυσσεά στις θαλασσινές τους περιπέτειες.
- 7 **Σατυρικό δράμα:** είδος του αρχαίου δράματος με χορό αποτελούμενο από Σατύρους (ακόλουθους του θεού Διόνυσου/Βάκχου) και με χαρακτήρα εύθυμο και κωμικό· ενώ σάτιρα (> σατυρικός): έμμετρος ή πεζός λόγος που καυτηριάζει/σατιρίζει ελαττώματα και ατέλειες με στοιχεία κυρίως κωμικά και παραμορφωτικά.

Κύ. Κακό στο κακό! Έσπασα το κεφάλι μου.

Χο. Ε, γρήγορα, σου ξεφεύγουν. Αργός είσαι.

Κύ. Δεν είπες από δω;

Χο. Όχι από κει. Από δω.

Κύ. Πού;

Χο. Εκεί, εκεί! Στ' αριστερά σου.

Κύ. Πλάκα μου κάνεις, παίζεις με τη συμφορά μου.

Χο. Ούτε εκεί πια. Μπροστά σου τώρα!

Πιάσ' τον!

Κύ. Πού είσαι, βρε κακούργε, επιτέλους;

[Ο Οδυσσεάς με τους συντρόφους του τώρα είναι δεξιά, στην άκρη της σκηνής.]

Οδ(υσσεάς): Ε Κύκλωπα!

Τον φυλάω τον Οδυσσεά μου μακριά σου!

Κύ. Τι; Άλλο όνομα; Το άλλαξες;

Οδ. Οδυσσεάς!

Το όνομα που μου 'δωσε ο νονός μου.

Έπρεπε να το πληρώσεις το άνομο φαΐ σου.

Κι αν δε σε τύφλωνα, που μου 'φαγες δυο φίλους,

εμ τότε τι την έκαιγα την Τροία εγώ;

Κύ. Όι μου, όι μου!

παλιός χρησμός του Τηλέμου αλήθεψε —

αν είσαι ο Οδυσσεάς!

Το είπε πως θα φτάσεις από την Τροία φεύγοντας
κι ότι θα με τυφλώσεις.

Όμως κι εσύ κακήν κακώς θα το πληρώσεις.

Έτσι είπε.

Χρόνια και χρόνια μες στη θάλασσα θα δέρνεσαι.

Οδ. Α τώρα· κλαίγε.

Εγώ αυτό που είπες έκανα.

Τώρα κατεβαίνω και πάω στην ακτή·

το караβάκι μου θα ρίξω στο νερό της θάλασσας·

ντουγρού για την πατρίδα φεύγω.

Κύ. Δεν θα μπορέσεις.

Τούτο το βράχο θα τον ξεκόψω

και πάνω σας θα τον ρίξω·

θα σας κομματιάσω

και τους συντρόφους σου και σένα.

Ας είμαι τυφλός.

Από την πίσω πόρτα της σπηλιάς θ' ανεβώ.

[Μπαίνει στη σπηλιά, ενώ ο Οδυσσεάς με τους συντρόφους του αποχωρούν.]

Χο. Κι εμείς θα τη σκαπουλάρουμε με τον Οδυσσεά.

Από δω και πέρα τώρα θα λατρεύουμε τον Βάκχο.

[Αποχωρεί και ο χορός των Σατύρων χορεύοντας.]

(Ευριπίδης, *Κύκλωψ*, στ. <665-709>, μτφρ. Κ. Τοπούζης, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1993)

►► Να συγκρίνετε το απόσπασμα του δράματος αυτού με τις αντίστοιχες σκηνές της «Κυκλώπειας» επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο Οδυσσεάς βγαίνει νικητής από τη σπηλιά του Κύκλωπα αλλά και θλιμμένος από την απώλεια των έξι συντρόφων του. Θριαμβολογεί λοιπόν με διάθεση εκδικητική, που παρουσιάζει κλιμάκωση.
►► Προσδιορίστε την αυξανόμενη αυτή εκδικητική θριαμβολογία του με βάση τους τρεις λόγους που απευθύνει στον Πολύφημο: α. 529-534, β. 560-563, γ. 582-584.
2. Λάβετε υπόψη σας ότι: α. ο επικός ήρωας, όταν νικά τον αντίπαλο, καυχιέται γι' αυτό· β. στην *Οδύσσεια* όποιος τιμωρείται έχει φταίξει. Και απαντήστε στο ερώτημα: Με ποιες προσθήκες ο ποιητής προσάρμοσε το απλό παραμύθι του Κύκλωπα στο επικό και ηθικό πλαίσιο της *Οδύσσειας*;
3. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η υβριστική συμπεριφορά του Οδυσσεά α. από άποψη ψυχολογική (είχε λόγο να φερθεί έτσι;) και β. από άποψη δομική (ήταν αναγκαία μια τέτοια συμπεριφορά για να δικαιολογήσει τα βάσανα του Οδυσσεά, και το σχέδιο επομένως του ποιήματος;).
4. Ποιο μέρος της κατάρας του Πολύφημου επέλεξε ο Δίας ως τιμωρία του Οδυσσεά και γιατί;
5. Ζωγραφίστε μια εικόνα αυτής της Ενότητας.

Δ'. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

►► Συμπληρώστε τα κενά της παραγράφου, αφού θυμηθείτε ότι:

Υβριστής γίνεται ο άνθρωπος που υπερβαίνει τα όρια του προσβάλλοντας/αδικώντας θεούς ή/και ανθρώπους. Η υπέρβαση αυτή/η ύβρη προκαλεί την οργή των θεών/τη νέμεση, και ακολουθεί η τιμωρία/η τίσση.

Ο Οδυσσεάς έγινε υβριστής όταν

και ο Δίας έδειξε τη δυσaréσκειά του όταν

και όρισε ως τιμωρία του ήρωα

- ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Οι περιπέτειες του Οδυσσέα στο νησί του Αϊόλου, στη χώρα των Λαιστρυγόνων, στο παλάτι της Κίρκης και στον Άδη
 - Συνάντηση του Οδυσσέα με τον μάντη Τειρεσία και τη μητέρα του

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας κ: Ἀλκίνου Ἀπόλογοι: Τὰ περὶ Αἴολον, Λαιστρυγόνας καὶ Κίρκην

Επόμενος σταθμός μας ήταν η Αιολία, το πλωτό νησί του Αϊόλου, του θεού των ανέμων, που μας φιλοξένησε έναν μήνα. Κατά την αναχώρηση, ο θεός μου δώρισε έναν ασκό, όπου είχε κλείσει όλους τους ενάντιους ανέμους, και έπειτα από ταξίδι εννέα ημερών αντικρίσαμε την πατρίδα. Με συνεπήρε τότε ύπνος γλυκός και οι σύντροφοι, νομίζοντας ότι ο ασκός έκρυβε θησαυρό, τον άνοιξαν· αμέσως ξεχύθηκαν οι άνεμοι και ξέσπασε τρικυμία που μας γύρισε πάλι στον Αϊόλο· εκείνος όμως με έδιωξε ως θεομίσητο.¹

2. Οι Λαιστρυγόνες πετροβολούν τα πλοία του Οδυσσέα. Ρωμαϊκή τοιχογραφία του 1ου αι. π.Χ. (Ρώμη, Βατικανό)

Έπειτα από έξι μέρες φτάσαμε στη χώρα των Λαιστρυγόνων, γιγάντων ανθρωποφάγων, που πετροβολώντας κατέστρεψαν αὐτανδρα* τα έντεκα καράβια μου. Σώθηκε μόνο το δικό μου, που, προνοώντας, το είχα δέσει έξω από το λιμάνι.

Με μόνο πια αυτό το καράβι φτάσαμε στην Αία, όπου κατοικούσε η μάγισσα θεά Κίρκη. Χώρισα τότε τους συντρόφους σε δύο ομάδες (από είκοσι δύο άντρες καθεμιά)² με επικεφαλής στη μία μένα και στην άλλη τον Ευρύ-

λοχο· η δεύτερη ομάδα κληρώθηκε να πάει για εξερεύνηση.

Όταν έφτασαν στο παλάτι της Κίρκης, εκείνη τους πρόσφερε μαγικό κικεώνα,³ για να ξεχάσουν την πατρίδα, και με το μαγικό ραβδί της τους μεταμόρφωσε σε χοίρους. Μόνο ο Ευρύλοχος έμεινε απέξω και μου έφερε την τρομερή είδηση.

Έπευσα τότε αμέσως εκεί, παρά την αποτροπή του Ευρύλοχου, κατά τη διαδρομή όμως ο Ερμής με εφοδίασε με μαγικό αντιβότανο και συμβουλές για την αντιμετώπιση της μάγισσας. Έτσι, όχι μόνο δεν κατάφερε να με μεταμορφώσει, αλλά την ανάγκασα να ξαναδώσει στους συντρόφους την ανθρώπινη μορφή και να προσκαλέσει και τους άλλους στο παλάτι της, όπου φιλοξενηθήκαμε έναν χρόνο. Θυμηθήκαμε τότε τον νόστο—οι σύντροφοι πρώτοι— και η Κίρκη δεν έφερε αντίρρηση· ράγισε όμως η καρδιά μου, όταν μου είπε ότι είναι ανάγκη να κατεβώ πρώτα στον Άδη, για να μου δείξει ο νεκρός πια μάντης Τειρεσίας τον δρόμο του νόστου· αναθάρρησα, ωστόσο, με τις πληροφορίες και τις οδηγίες που μου έδωσε για το ταξίδι.⁴ Κατά την αναχώρηση, ο σύντροφος Ελπήνορας—«μήτε [...] πολύ γενναίος, μήτε [...] τόσο γνωστικός»— ζαλισμένος από το πολύ κρασί, έπεσε από το δώμα και σκοτώθηκε, πάνω δε στη βιασύνη μας τον αφήσαμε άταφο.

1. Ο Αϊόλος δίνει στον Οδυσσέα τον ασκό με τους ανέμους. Πίνακας του Αλόρι, 16ος αι. (Μυθολογία Larousse)

3. Η Κίρκη ανακατεύει τον κικεώνα. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

3. Η Κίρκη ανακατεύει τον κικεώνα. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

- 1 Ο Αϊόλος κατάλαβε ότι τον Οδυσσέα τον κατέτρεχε κατάρρα θεϊκή. [Από το Αϊόλος > αιολική (ενέργεια): η δύναμη των ανέμων ως πηγή ενέργειας.]
- 2 Οι αριθμοί αυτοί μας αφήνουν να υπολογίσουμε τον αριθμό των ανδρών του καραβιού του Οδυσσέα.
- 3 κικεώνας: μείγμα αποτελούμενο συνήθως από κρασί, τριμμένο τυρί και κριθάλευρο· ήταν ένας δυναμωτικός κυλός. Η Κίρκη τού πρόσθεσε μέλι και μαγικά βότανα. (Η λέξη κικεώνας χρησιμοποιείται και σήμερα μεταφορικά, με τις εξής έννοιες: πλήθος από ανοργάνωτα στοιχεία/ανακατωσούρα, σύγχυση.)
- 4 Η Κίρκη και η Καλυψώ έπαιξαν ανασταλτικό* ρόλο στον νόστο του Οδυσσέα, τελικά όμως και οι δύο τον βοήθησαν.

Α΄.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας λ: Ἀλκίνου Ἀπόλογοι: Νέκυια⁵

(Ο Οδυσσεύς διηγείται την περιπέτειά του στον Ἄδη)

Ακολουθώντας τις οδηγίες της Κίρκης, φτάσαμε στον Ωκεανό⁶ και προχωρώντας στο ρεύμα του συναντήσαμε τον βράχο όπου δυο ποτάμια «σμίγοντας μεταξύ τους» χύνονται στον Αχέροντα, τον ποταμό του Ἄδη. Στο χάσμα αυτό κωθήκαμε και βγήκαμε στην είσοδο του Κάτω Κόσμου. Πρόσφερα εκεί χοές* στους νεκρούς και θυσιάσα πρόβατα στον άρχοντα του Ἄδη, τον Πλούτωνα. Γύρω από τα σφάγια μαζεύτηκε πλήθος

νεκρών, που γύρευαν να πιουν αίμα, για να θυμηθούν τον Επάνω Κόσμο και να μιλήσουν.

Πρώτη είδα την ψυχή του άταφου Ελπήνορα, που μου ζήτησε να κάψω⁷ το σώμα του και να του υψώσω τύμβο με καρφωμένο επάνω το κουπί του, για να μην ξεχαστεί από τους ανθρώπους.

Εμφανίστηκε έπειτα ο μάντης Τειρεσί-ας και μου προφήτεψε όσα μπορεί να μας συμβούν στο νησί του Ἡλίου, αλλά και στην Ιθάκη, και τι πρέπει να κάνω μετά τον νόστο μου.

Τρίτη μίλησε η μητέρα μου, η Αντίκλεια: μου έδωσε πληροφορίες για τη γυναίκα μου, τον γιο και τον πατέρα μου, καθώς και για την αιτία του θανάτου της. Θέλησα να την αγκαλιάσω, αλλά η ψυχή της, μια άσαρκη σκιά, πέταξε μέσα απ' τα χέρια μου. Είδα μετά ένα πλήθος γυναικών, συζύγων και θυγατέρων διάσημων ηρώων· έπινε καθεμιά τους αίμα και «εξιστορούσε το γένος της». Πρέπει όμως να σταματήσω· ώρα να κοιμηθούμε.

4. Η Γη όπως την αντιλαμβάνονταν οι άνθρωποι κατά την ομηρική εποχή (8ος αι. π.Χ.).

Οι ομηρικοί άνθρωποι θεωρούσαν τη Γη σαν έναν επίπεδο σχεδόν δίσκο περιβαλλόμενο από τον Ωκεανό. Πάνω από τη Γη υψωνόταν ο ουρανός σαν μια αναποδογυρισμένη κούπα. Κάτω από τη Γη βρισκόταν ο Ἄδης. Η μυθική αυτή εικόνα παράστανε ένα σύμπαν με τρία επίπεδα: το **ουράνιο** (χώρο των ολύμπιων θεών), το **επίγειο** (χώρο των θνητών) και το **υπόγειο** (χώρο των νεκρών και των θεών του Ἄδη). Ήταν ένας κόσμος με ορόφους και οι θνητοί δεν μπορούσαν να περάσουν από τον έναν στον άλλο, παρά μόνο σε ειδικές συνθήκες. Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι οι ομηρικοί άνθρωποι ήταν εξοικειωμένοι κυρίως με τον ελλαδικό και τον μικρασιατικό χώρο και τα κοντινά τους νησιά.

5 **Νέκυια** (< νέκυς = νεκρός) ονομαζόταν η μαγική τελετή κατά την οποία οι άνθρωποι καλούσαν τους νεκρούς και ζητούσαν από αυτούς πληροφορίες για το μέλλον τους. Γίνεται έτσι φανερό γιατί η ραψωδία λ ονομάστηκε «Νέκυια».

6 **Ωκεανός**: Ο μεγάλος ποταμός που, όπως πίστευαν, περιέβρεχε τη Γη (βλ. την εικ. 4). Από τη μια πλευρά του ανέτελλαν η Αυγή και ο Ἡλιος (ανάμεσα από ψάρια, όπως δείχνει η 1η εικόνα της σελ.68 και η 4η της σελ.111) και στην άλλη έδυαν.

7 **να κάψω το σώμα του κτλ**: Ο Ελπήνορας ζητεί από τον Οδυσσεύα ταφικές τιμές για να εξασφαλίσει (κι αυτός) υστεροφημία. Η καύση του νεκρού όμως κατά τη Γεωμετρική εποχή θεωρούνταν και αναγκαία για την είσοδο του νεκρού στον Ἄδη, αποτελεί ωστόσο αναχρονισμό*, γιατί κατά τη Μυκηναϊκή εποχή τούς νεκρούς τούς ενταφίαζαν.

Οι Φαίακες άκουγαν τον Οδυσσέα βουβοί, σαν μαγεμένοι, και του ζήτησαν να συνεχίσει την εξιστόρηση.

Είδα λοιπόν τον Αγαμέμνονα, συνέχισε, που κλαίγοντας μού διηγήθηκε τα καθήκαστα της άγριας δολοφονίας του. Παραπονήθηκε για την απιστία της Κλυταιμνήστρας και με καλοτύχισε για τη συνετή γυναίκα μου, την Πηνελόπη. Με συμβούλεψε, ωστόσο, να είμαι προσεκτικός και να μην εμπιστεύομαι τις γυναίκες.

Με πλησίασε, έπειτα, ο Αχιλλέας και είχα μια ενδιαφέρουσα συζήτηση μαζί του.

Ο Αϊάντας μόνο, οργισμένος ακόμη για τη νίκη μου κατά την κρίση των όπλων του νεκρού Αχιλλέα,⁸ κρατούσε απόσταση. Εγώ προσπάθησα να συμφιλιωθώ μαζί του, εκείνος όμως με προσπέρασε αμίλητος.

Είδα και άλλους γνωστούς ήρωες και τελευταίο τον Ηρακλή, που μου μίλησε για τον άθλο του να κατεβεί κι αυτός στον Άδη ζωντανός, για να φέρει επάνω τον σκύλο Κέρβερο. Στο μεταξύ, τα πλήθη των νεκρών θορυβούσαν κι εμείς, φοβισμένοι, επιστρέψαμε αμέσως στο καράβι και πήραμε τον δρόμο για τον Επάνω Κόσμο.

5. Πολεμικό πλοίο από κύλικα του 6ου αι. π.Χ. (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης)

Α΄3. ΚΕΙΜΕΝΟ

Συνάντηση του Οδυσσέα με τον μάντη Τειρεσία και με τη μητέρα του: λ 99-249/ <90-224>

- 100 »Κι ήλθε και του θηβαίου Τειρεσία η ψυχή· κρατούσε
το χρυσό του σκήπτρο, αμέσως μ' αναγνώρισε [... και αφού ήπια αίμα]
- 110 [...] έτσι μου μίλησε ο τέλειος μάντης:
“Τον νόστο σου γυρεύεις, γλυκόν σαν μέλι, Οδυσσέα περίφημη.
Όμως κάποιος θεός θα σου σταθεί στον δρόμο σου φραγμός, γιατί
δεν το πιστεύω πως θα ξεχάσει ο Κοσμοσείστης εκείνη την οργή
που άναψε μέσα του, όταν χολώθηκε μαζί σου, που τύφλωσες
τον ίδιο του τον γιο.
115 Παρ' όλα αυτά, έστω με βάσανα και πάθη, μπορεί και να νοστήσετε,
φτάνει να συγκρατήσεις τις ορμές σου, εσύ κι οι σύντροφοί σου,
όταν θ' αράξεις κάποτε με το καράβι σου γερό
στης Θρινακίας το νησί, γλιτώνοντας από το μπλάβο πέλαγο.
120 Θα βρείτε εκεί βόδια να βόσκουν θηλυκά, πρόβατα μαλλιαρά —
στον Ήλιο ανήκουν, που τα πάντα βλέπει από ψηλά, τα πάντα ακούει.
Ανίσως και δεν τα πειράξεις, στον νόστο σου προσηλωμένος
μπορεί, έστω με βάσανα και πάθη, να φτάσετε και στην Ιθάκη·
αν όμως τα πειράξεις, τότε προβλέπω όλεθρο,
125 για το καράβι σου και τους συντρόφους· αλλά κι εσύ, που ίσως γλιτώσεις,
λέω πως αργά κι άσχημα θα γυρίσεις πίσω, θα χάσεις όλους τους συντρόφους,
θα ταξιδέψεις σε καράβι ξένο· όμως κι εκεί, στο σπίτι σου, σε περιμένουν
άλλες συμφορές, μνηστήρες αλαζόνες, που μαδούν το βιος σου,
που θέλουν την ισόθεη γυναίκα σου δική τους,
130 τάζοντας δώρα για τη νύφη —

Συνάντηση του Οδυσσέα με τον μάντη

6. Ο Οδυσσέας ακούει τον μάντη, που διακρίνεται κάτω αριστερά. Αγγειογραφία του 400 π.Χ. (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη)

8 κατά την κρίση των όπλων του Αχιλλέα: Τα όπλα του Αχιλλέα ορίστηκαν να δοθούν σε όποιον είχε προσφέρει περισσότερα στον πόλεμο· τα διεκδίκησαν ο Αϊάντας ο Τελαμώνιος, ο γενναιότερος μετά τον Αχιλλέα ήρωας, κι ο πολυμήχανος Οδυσσέας· τα κέρδισε ο τελευταίος με τη βοήθεια και της Αθηνάς, που επηρέασε την απόφαση των κριτών, ο δε Αϊάντας, πικραμένος, οδηγήθηκε στην αυτοκτονία και δεν συγχώρεσε τον Οδυσσέα ούτε στον Άδη. Ας σημειωθεί ότι ο αδερφός του Αϊάντα, ο Τεύκρος, δεν έγινε δεκτός στην πατρίδα τους, τη Σαλαμίνα, επειδή δεν πήρε εκδίκηση γι' αυτόν. Ζήτησε τότε χρησμό από τον Απόλλωνα και ο θεός τον έστειλε στην Κύπρο, όπου ίδρυσε «μιαν άλλην Σαλαμίνα».

και μολαταύτα, γυρίζοντας, θα εκδικηθείς την αδικία αυτή.
 Όταν ωστόσο τους μνηστήρες, στο παλάτι,
 με τον χαλκό που κόβει τους σκοτώσεις, είτε με δόλο ή και φανερά,
 τότε πιάσε στο χέρι σου κουπί καλά αρμοσμένο
 135 και κίνησε, ώσπου να φτάσεις σ' ανθρώπους που δεν είδαν θάλασσα,
 που αλατισμένο δεν τρων το φαγητό τους·
 δεν ξέρουν καν τα πλοία, βαμμένα κόκκινα στα μάγουλά τους,
 ή τα καλά κουπιά, που γίνονται φτερά των καραβιών.
 Και θα σου πω κι άλλο σημάδι πεντακάθαρο – μην το ξεχάσεις·
 140 όταν στον δρόμο σου βρεθεί οδοιπόρος
 να πει πως λιχνιστήρι φέρνεις στον όμορφο ώμο σου,
 τότε κι εσύ μπήξε στο χώμα το καλάρμοστο κουπί,
 και πρόσφερε θυσίες καλές στον μέγα Ποσειδώνα⁹ [...].
 145 Ύστερα γύρνα στην πατρίδα σου, εκεί θυσίασε
 μιαν εκατόμβη στους αθάνατους θεούς που τον πλατύ ουρανό κατέχουν [...].
 148 Ο θάνατος σου λέω θα σε βρει απόμακρα απ' τη θάλασσα,
 149-50 ήσυκος και γλυκός [...] / σε βαθιά, μεστά γεράματα· και γύρω σου λαοί,
 151-52 όλοι θα ζουν ευτυχισμένοι. Αυτός ο λόγος μου, / αλάνθαστος κι αληθινός.” [...]
 166 Αυτά μου μήνυσε η ψυχή του μάντη Τειρεσία, και πίσω κίνησε
 για το παλάτι του Άδη, αφού τα θέσφατα¹⁰ προφήτεψε.
 Όσο για μένα, ακίνητος στεκόμουν. Οπότε η μάνα μου
 πλησίασε, ήπια το μαύρο αίμα, κι αμέσως με αναγνώρισε,
 170 ολοφυρόμενη¹¹ πήρε να μου μιλά και πέταξαν τα λόγια της σαν τα πουλιά:
 “Γιε μου, πώς ήλθες ζωντανός σ' αυτό το ζοφερό σκοτάδι;
 Δύσκολο όσοι ζουν να δουν τον κόσμο μας, και πώς!
 Μεγάλοι μας χωρίζουν ποταμοί, φριχτά νερά,
 ο ίδιος ο Ωκεανός, που ένας πεζός δεν το μπορεί
 175 να τον περάσει, εκτός κι αν έχει πλοίο ακαταμάχητο.
 Ή μήπως έρχεσαι στον κάτω κόσμο από την Τροία,
 χρόνια ολόκληρα παραδαρμένος, με το καράβι σου
 και τους συντρόφους; ίσως δεν πήγες στην Ιθάκη καν·
 δεν είδες τη γυναίκα σου στο αρχοντικό σου;”
 180 Ρωτούσε εκείνη, κι εγώ της αποκρίθηκα:
 “Μάνα, το χρέος μ' έφερε κάτω στον Άδη,
 χρησμό γυρεύοντας απ' του θηβαίου Τειρεσία την ψυχή.
 Όχι, ακόμη δεν ακούμπησα των Αχαιών τη χώρα, μήτε και πάτησα
 το χώμα της πατρίδας· χρόνια πολλά
 185 παραδαρμένος, στη συμφορά μου βυθισμένος ζω [...].
 188 Άλλο γυρεύω τώρα να μου πεις, μην κρύψεις την αλήθεια·
 ποια μοίρα τάχα να σε δάμασε αμείλικτου θανάτου;

7. Ο Οδυσσεάς στην είσοδο του Άδη. Αγγειογραφία του 440 περίπου π.Χ. (Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών)

Συνομιλία του Οδυσσέα με τη μητέρα του

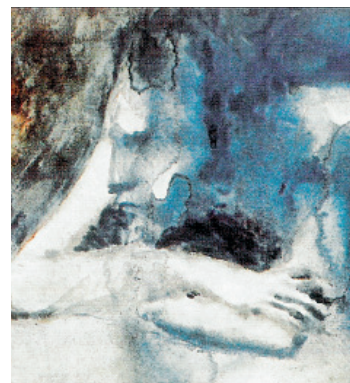
τέκνον ἔμῳν, πῶς ἦλθες ὑπὸ
 ζόφῳν ἠερόεντα /
 ζωδὸς ἑών; <155-6>/171

μητηρ ἔμῃ, χρεῖώ με κατήγαγεν εἰς
 Αἴδαο <164>/181

- 9 (στ. 134-44) τότε [...] Ποσειδώνα: Οι εντολές που δίνει εδώ ο μάντης στον Οδυσσέα αποβλέπουν στην εξιλέωση* του Ποσειδώνα με τη διάδοση της λατρείας του και σε μη θαλασσινοῦς, ώστε να συμφιλιωθεί οριστικά ο ήρωας μαζί του.
 10 (στ. 167) τα θέσφατα προφήτεψε: προφήτεψε τα λόγια/τις αποφάσεις των θεών.
 11 (στ. 170) ολοφυρόμενη: κλαίγοντας γοερά/οδυρόμενη.

- 190 αρρώστια που δεν έχει τελειωμό; η Ἄρτεμη, που ξέρει πυκνά τα βέλη της να ρίχνει, σε βρήκε και σε σκότωσε;¹²
Πες μου ακόμη και για τον πατέρα μου, τον γιο μου που εγκατέλειψα
 τη βασιλεία μου κρατούν ακόμη εκείνοι; ή μήπως κιόλας έπεσε σε ξένα χέρια, που λεν πως πια δεν θα γυρίσω πίσω.
- 195 Πες και για τη γυναίκα που παντρεύτηκα, μίλησε για το φρόνημα και τη βουλή της· στέκει στο πλάι του γιου της, φύλακας σταθερός των αγαθών μου; ή μήπως την πήρε κιόλας άλλος στο κρεβάτι του, από τους Αχαιούς ο πιο καλός κι ωραίος;”
- 200 Αυτά τη ρώτησα, κι ευθύς μου απάντησε η σεβαστή μου μάνα:
 “Ἡσύχασε, εκείνη μένει εκεί, και κάνει υπομονή,
 στο σπίτι σου κλεισμένη· στη θλίψη
- 202-3 σβήνουν, χάνονται οι μέρες όλες κι όλες της οι νύχτες, / πνίγεται στο κλάμα.
 Για τη βασιλική τιμή σου· όχι, κανείς ακόμη δεν την άρπαξε·
- 205 ἡσυχος ο Τηλέμαχος ορίζει τα μετόχια¹³ και στα τραπέζια παίρνει ἄρτιο το μερτικό του, ὅπως ταιριάζει σ’ ὅποιον το δίκιο κρίνει και μοιράζει [...].
- 208 Ὅσο για τον πατέρα σου, αὐτός αδιάκοπα μένει ἔξω στα χωράφια· [...]
- 216 Κείτεται ἐκεῖ περίλυπος, το πένθος μέσα του μέρα τη μέρα μεγαλώνει, ποθώντας τον δικό σου νόστο, και τον βαραίνουν τα γεράματα.¹⁴
- Ἔτσι κι ἐμένα χάθηκε η ζωή μου, ἔτσι με βρήκε ο θάνατος.
- 220 Ὅχι, μες στο παλάτι δεν με πέτυχε η θεά που, σημαδεύοντας καλά, βρίσκει παντού τον στόχο της· δεν πήγα ἀπ’ τα πυκνά δικά της βέλη, μήτε κι ἔπεσε πάνω μου αρρώστια μισητή, αὐτή που μαραζώνει το κορμί του ἀνθρώπου και βγάζει την ψυχή του.
- 225 Μόνο ο πόθος μου για σένα, το ξύπνιο σου μυαλό, λαμπρὲ Ὀδυσσεά, 226-7 για την ευγενική σου καλοσύνη — αὐτά μου σέρησαν / τη γλύκα της ζωής.”
- Τόσα μου εἶπε, ὅμως κι ἐγώ, μέσα μου ταραγμένος, θέλησα τον ἴσκιο της ν’ αγκαλιάσω, της πεθαμένης μάνας μου·
- 230 ὄρμησα τρεις φορές, ποθώντας να τη σφίξω ἐπάνω μου, και τρεις φορές μέσα ἀπ’ τα χέρια, σαν τη σκιά, σαν ὄνειρο, μου πέταξε. Κάθε φορά και πιο πολύ ἔσφαζε ο πόνος την καρδιά μου, ὥσπου της μίλησα φωνάζοντας, με λόγια που πετούσαν σαν πουλιά:
- “Μάνα μου, πῶς δεν στέκεις να σε πιάσω, που σε λαχταρώ;
 Ἔλα, κι ἐδῶ στον Ἄδη, δένοντας χέρια να σφιχταγκαλιαστούμε οἱ δυο μας, παρηγοριά να βρούμε στον φριχτό μας θρήνο. [...]”
- 239 Ἔτσι της μίλησα, κι η σεβαστή μου μάνα τότε μου ἀποκρίθηκε:
 240 “Ἀλίμονο, παιδί μου δύσμοιρο ὅσο κανείς ἄλλος στον κόσμο [...].

εἶπε δέ μοι πατρός τε καὶ υἱός, ὃν κατέλειπον <174>/192

8. Θλιμμένη γυναίκα.
 Πίνακας του Π. Πικάσσο (1904-5).

9. Ο Λαέρτης στο αγρόκτημα.
 (Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

12 (στ. 190-1) **ἡ Ἄρτεμη [...]** σε σκότωσε:: Στην Ἄρτεμη αποδίδονται οἱ ξαφνικοί θάνατοι των γυναικών, ἐνῶ στον ἀδερφό της, τον Ἀπόλλωνα, οἱ ξαφνικοί θάνατοι των ἀντρῶν.

13 (στ. 205) **ορίζει τα μετόχια**: εἶναι ἀφέντης στα κτήματα· ἡ λέξη **μετόχι** ἔχει σήμερα την ἐξῆς σημασία: κτήμα μοναστηρίου ἔξω ἀπὸ την περιοχή του.

14 (στ. 200-18) **“Ἡσύχασε, [...] γεράματα**: Οἱ πληροφορίες που δίνει ἐδῶ ἡ Ἀντίκλεια στον γιο της, σε συνάρτηση με την προφητεία του Τειρεσία (στ. 127-33), τον προετοιμάζουν για την ἀντιμετώπιση της κατάστασης που θα βρεῖ στο σπίτι του.

- 242 Αυτή είναι η μοίρα των βροτών, όταν κάποιος πεθαίνει:
δεν συγκρατούνε πια τα νεύρα του τις σάρκες και τα κόκαλά του·
όλα τους τα δαμάζει το μένος της πυράς
- 245 που λαμπαδιάζει, αφού η ζωή του φύγει κι αφήσει τα λευκά του οστά —
μόνο η ψυχή πάει, πέταξε, σαν όνειρο, και φτερουγίζει.
Ωστόσο είναι πια καιρός το φως να επιθυμήσεις,
και μην αργείς· μάθε κι αυτά, όλα που βλέπεις γύρω σου,
για να μπορείς να τα ιστορήσεις κάποτε στη γυναίκα σου.”

10. Αντίκλεια και Οδυσσέας.
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Αποσπάσματα στα οποία εφαρμόζεται η τεχνική των “άστοχων ερωτημάτων”

α. Από τη συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αγαμέμνονα (λ 448-61/<397-410>):

“Ατρείδη τιμημένε, ω Αγαμέμνονα, [...] ποια μοίρα να σε δάμασε, ποιος ανελέητος θάνατος; Μήπως σε τσάκισε ο Ποσειδώνας στα καράβια σου, σ’ άρπαξε θύελλα φριχτή, μ’ ανέμους φοβερούς; μήπως σε χάλασαν εχθροί επάνω στη στεριά, που γύρειψες να κόψεις βόδια, ή όμορφο κοπάδι γιδοπρόβατα; ή πολεμώντας για μια πόλη τειχισμένη; ή για γυναίκες;”
Έτσι του μίλησα, κι εκείνος μου αποκρίθηκε με το όνομά μου:
“Βλαστάρι του Διός, γιε του Λαέρτη, πολυμήχανε Οδυσσέα, όχι, μήτε ο Ποσειδώνας στα καράβια μου με τσάκισε, με θύελλα φριχτή, μ’ ανέμους φοβερούς, μήτε κι εχθροί με χάλασαν κάπου σε μια στεριά· ο Αίγισθος συντέλεσε τη μοίρα του θανάτου μου, αυτός με σκότωσε, μαζί κι η δολερή γυναίκα μου· [...]”

11. Ο Αγαμέμνονας. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 5ου αι. π.Χ. (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης)

β. Από ένα δημοτικό τραγούδι της Ξενιτιάς:

—Γιατί δακρύζεις, λυγερή, και βαριαναστενάζεις;
Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις κακή μάνα;
—Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτε έχω κακή μάνα·

Ξένε μου, κι αν εδάκρυσα κι αν βαριαναστενάζω,
τον άντρα έχω στην Ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους.

(Ν. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, αρ. 84, στ. 11-5)

►► Να διακρίνετε την τεχνική των «άστοχων ερωτημάτων» στα πιο πάνω αποσπάσματα και να προσδιορίσετε τη λειτουργία της, αφού διαβάσετε τα παρακάτω σχόλια:

Στις ερωτήσεις του Οδυσσέα για την αιτία του θανάτου της μητέρας του (189-191) και στις δικές της απαντήσεις (220-227) εφαρμόζεται η τεχνική των «άστοχων ερωτημάτων». Δηλαδή, εκείνος που ρωτά κάνει διάφορες λογικές μεν υποθέσεις για την αιτία ενός γεγονότος, καμία όμως δεν στοχεύει σωστά· έτσι, εκείνος που απαντά απορρίπτει μία μία τις «άστοχες» ερωτήσεις, για να δώσει στο τέλος με έμφαση τη σωστή απάντηση· σ’ αυτό ακριβώς αποβλέπει αυτή η τεχνική, που αποτελεί τυπικό θέμα της επικής ποίησης αλλά και των δημοτικών μας τραγουδιών.

2. [Ο μύθος του Αϊ-Λια]

Ο Αϊ-Λιας, επειδή έπαθε πολλά στη θάλασσα και πολλές φορές εκόντεψε να πνιγεί, εβαρέθη τα ταξίδια και αποφάσισε να πάει σε μέρος που να μην ξέρουν τι είναι θάλασσα και τι είναι καράβια. Βάνει το λοιπόν στον ώμο το κουπί του και βγαίνει στη στεριά, και όποιον απαντούσε τον ρωτούσε τι είναι αυτό που βαστάει. Όσο του έλεγαν «κουπί», τραβούσε ψηλότερα, ώσπου έφτασε στην κορυφή του βουνού. Ρωτά τους ανθρώπους που ήβρε εκεί τι είναι, και του λεν «ξύλο». Κατάλαβε λοιπόν πως αυτοί δεν είχαν ιδεί ποτέ τους κουπί, και έμεινε μαζί τους εκεί ψηλά. (Ε. Κακριδή, *Η διδασκαλία των ομηρικών επών*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1988, σ. 240)

- Να συγκρίνετε τους στίχους λ 134-147 με την παραπάνω λαϊκή παράδοση για τον Αϊ-Λια και να εντοπίσετε τα κοινά τους σημεία. Ακόμη: σκεφτείτε τι επιχειρεί να εξηγήσει η παράδοση αυτή.

3. Δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου

α. [Στον Κάτω Κόσμο]

κόρη της μάνας δε μιλεί, μηδέ στην κόρη η μάνα,
μηδέ τα τέκνα στους γονιούς, μηδέ οι γονιοί στα τέκνα,
κι ο βασιλιάς ακόμα εκεί με όλους μας είναι ίδια.
Εκεί τα σπίτια είν' σκοτεινά, οι τοίχοι αραχνιασμένοι,
εκεί μεγάλοι και μικροί είναι ανακατεμένοι.

(Ι.Θ. Κακριδής, *Ομηρικά Θέματα*, Αθήνα 1954, σ. 96)

β. Κάτου στα Τάρταρα της γης τα κρουπαγωμένα
μοιρολογούν οι λυγερές και κλαίν' τα παλικάρια.

γ. Και τι παράπον' έχομ' μεις εις τον Απάνω Κόσμο,
που με τον ήλιο βλέπομε και με το φως δειπνούμε;
Στον 'Αδ' αέρας δε φυσά και ήλιος δεν προβαίνει·
όλα πικρά είν' στην Κάτω Γη, γιατί δεν ξημερώνει,
γιατί δεν κράζει πετεινός, δεν κελαηδεί τ' αηδόνι.

(Αναστασιάδης, ό.π., σσ. 176-177)

- Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει η εικόνα του ομηρικού 'Αδη με την εικόνα που φαίνεται στα παραπάνω δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου (μοιρολογία) — και σε κείμενα άλλων εθνών, αν υπάρχει δυνατότητα;

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η Καλυψώ (ε 227-228, σελ. 58) και η κατάρα του Κύκλωπα (ι 588-595, σελ. 97) προϊδέασαν τον Οδυσσέα σχετικά με τον νόστο του. Ποια νέα στοιχεία τού δίνει τώρα ο μάντης Τειρεσίας; (λ 111-131)
2. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η αβεβαιότητα της προφητείας του μάντη για τον νόστο του Οδυσσέα και των συντρόφων του; (λ 116-125)
3. Πώς εκδηλώνεται η αμοιβαία αγάπη του Οδυσσέα και της μητέρας του και τι σας εντυπωσιάζει περισσότερο στη συνάντησή τους; (168-249)
4. Παίρνοντας αφορμή από τον μέχρι θανάτου καημό της Αντίκλειας για τον ξενιτεμένο γιο της (λ 225-6) και από την εναγώνια προσμονή του Λαέρτη για τον νόστο του Οδυσσέα (λ 208-218), συζητήστε το θέμα της αγάπης και της έγνοιας των γονιών για τα παιδιά τους, που δεν αλλάζει με τα χρόνια.

Δ'. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Τειρεσίας ενημερώνει τον Οδυσσέα σχετικά με τους μνηστήρες (127-133), ενώ η μητέρα του, η Αντίκλεια, του δίνει πληροφορίες για την Πηνελόπη, τον Τηλέμαχο, τον Λαέρτη, καθώς και για τη βασιλική εξουσία που είχε πριν φύγει για την Τροία (199-218).

- Πώς αλληλοσυμπληρώνονται οι πληροφορίες αυτές και πώς εξυπηρετούν τον Οδυσσέα για την αντιμετώπιση της κατάστασης που θα βρει στο σπίτι του;

12. Νέος άντρας που νοείται νεκρός. Αγγειογραφία του 440 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

13. Ο Οδυσσέας στην είσοδο του 'Αδη προσφέρει χοές στους νεκρούς και θυσία προβάτων στον Πλούτωνα. Ρωμαϊκή τοιχογραφία του 1ου αι. π.Χ. (Ρώμη, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού)

Α΄ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ • Η απήχηση της αφήγησης του Οδυσσέα στους Φαίακες
• Συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αχιλλέα

α. Η απήχηση της αφήγησης του Οδυσσέα λ 376-433/<333-384>

376 Έπαψε εκείνος να μιλά, κι οι άλλοι όλοι έμειναν βουβοί
κι αμίλητοι, σαν μαγεμένοι κάτω απ' τον ίσκιο της μεγάλης αίθουσας.
Όσπου η Αρήτη, λευκή κι ωραία, έσπασε τη σιωπή μιλώντας:
«Φαίακες, πώς σας φαίνεται ο ξένος άντρας,
380 στην ομορφιά, στο ανάστημα, στο ισόρροπο μυαλό;
Είναι δικός μου ξένος, όμως κι εσείς, έχει ο καθένας μέρος
στην τιμή της πόλης· γι' αυτό προτείνω, μη βιαστείτε,
μην τον αφήσετε να φύγει, μη λυπηθείτε τα μεγάλα δώρα,
τώρα στην ώρα της ανάγκης του· έτσι κι αλλιώς κρύβουν τα σπίτια σας
385 πολλά αγαθά, με των θεών τη χάρη.» [...]

391 Αμέσως πήρε ο Αλκίνοος τον λόγο λέγοντας:
«Ό,τι ακούσατε θα γίνει· όσο τουλάχιστον θα 'μαι ζωντανός
και βασιλιάς στους Φαίακες, που έχουν χαρά τους το κουπί.
Ας κάνει όμως λίγη υπομονή ο ξένος, μόλο που τόσο επιθυμεί
395 τον νόστο του· ας μείνει ως αύριο, ώστε κι εγώ
να αποτελειώσω την υπόθεση των δώρων· [...]»

399 Του ανταποκρίθηκε ο Οδυσσέας πανέξυπνος:
400 «Αλκίνοε βασιλιά, που διαπρέπεις σ' όλον τον λαό σου,
ακόμη κι αν θα λέγατε να μείνω εδώ ώσπου να κλείσει χρόνος,
να μου ετοιμάσετε τον γυρισμό, να μου χαρίσετε δώρα λαμπρά,
μετά χαράς θα το δεχόμουν· το κέρδος θα 'ταν μεγαλύτερο,
να φτάσω στη γλυκιά πατρίδα με γεμάτα χέρια·
405 θα με τιμούσαν τότε παρισσότερο, θα μ' αγαπούσαν πιο πολύ,
όλοι που θα με δουν να επιστρέφω στην Ιθάκη.»

Πήρε ο Αλκίνοος ξανά τον λόγο, με φώναξε με το όνομά μου:
«Ω Οδυσσέα, μ' όλα όσα βλέπουμε μπροστά μας,
κανείς δεν θα μπορούσε να σε πάρει για απατεώνα ή ψεύτη,
410 όπως πολλοί που βόσκουν πάνω σ' αυτή τη μαύρη γη [...].
413 Εσένα ωστόσο και τα λόγια σου έχουν μορφή και το μυαλό σου λάμπει·
ξέρεις την τέχνη να ιστορείς, σαν αοιδός με άρτια γνώση,
415-6 και των Αργείων τα βάσανα και τα δικά σου / πάθη τα λυπητερά.
Μα τώρα πες μου κάτι ακόμη, εξήγησε με κάθε ακρίβεια,
ανίσως είδες εκεί κάτω κάποιους απ' τους ισόθεους εταιίρους,
όσοι στην Τροία βρέθηκαν μαζί σου κι όσους τους βρήκε ο θάνατος.
420 Η νύχτα αυτή είναι μεγάλη, ατελείωτη· δεν έφτασε η ώρα
ακόμη να κοιμηθούμε στο παλάτι. [...]»

425 Του ανταπάντησε μιλώντας ο Οδυσσέας πολυμήχανος:
«Αλκίνοε βασιλιά, που διαπρέπεις σ' όλον τον λαό σου,
έχουν την ώρα τους κι οι διηγήσεις που μακραίνουν, έχει

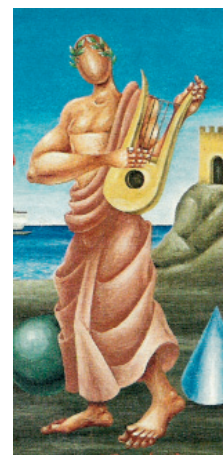

1. Ραψωδός. Η ανάγνωση του Ομήρου.
Πίνακας του Θεόφιλου (1926).

*ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν
ἐγένοντο σιωπῇ <333>/376-7*

► Τον λόγο πήρε η Αρήτη

► Συνομιλία του Αλκίνοου με τον Οδυσσέα

2. Ο ποιητής. Λεπτομέρεια από
πίνακα του Ν. Εγγονόπουλου.

*μῦθον δ' ὡς ὅτ' αἰοιδὸς
ἐπισταμένως κατέλεξας, /
πάντων Ἀργείων σέο τ' αὐτοῦ
κῆδεα λυγρὰ <368-9>/414-6*

430 την ώρα του κι ο ύπνος. Αν όμως φλέγεσαι κι άλλο ν' ακούσεις,
 δεν είμαι εγώ που θα το αρνιόμουν· μπορώ κι άλλες πικρότερες
 να σου ομολογήσω ιστορίες, τα πένθη των εταίρων μου που χάθηκαν
 μετά· ενώ στην Τροία ξέφυγαν την ταραχή της μάχης και τους στεναγμούς,
 433 επήγαν του χαμού στον δρόμο της επιστροφής –
 κι όλα για χάρη μιας ολέθριας γυναίκας.

β. Συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αχιλλέα λ 522-604/<467-540>

522 »Και τότε ήλθε του Αχιλλέα η ψυχή, γιου του Πηλέα, [...]
 527 ολοφυρόμενη φώναξε το όνομά μου, κι όπως μου μίλησε,
 τα λόγια του πετούσαν σαν πουλιά:
 «Βλασάρι του Διός, γιε του Λαέρτη, πολυμήχανε Οδυσσέα,
 530 άφοβε, ποιο άλλο έργο φοβερότερο θα βάλει ακόμη ο νους σου;
 Που τόλμησες να κατεβείς στον Άδη, όπου νεκροί μονάχα
 κατοικούν, δίχως τον νου τους πια, είδωλα και σκιές
 βροτών που έχουν πεθάνει.»
 Έτσι μου μίλησε, κι εγώ αποκρίθηκα, με το όνομά του:
 535 «Ω Αχιλλέα, του Πηλέα γιε, ο πρώτος κι ο καλύτερος των Αχαιών,
 ήλθα γυρεύοντας τον Τειρεσία, μήπως μου δώσει
 κάποια συμβουλή, το πώς θα φτάσω στην τραχιάν Ιθάκη.
 Γιατί δεν ζύγωσα ακόμη στη δική μας γη, δεν πάτησα
 το χώμα της πατρίδας· με δέρνει πάντα το κακό. Εσένα όμως,
 540 Αχιλλέα, κρίνω πως δεν υπάρχει άλλος σου ευτυχέστερος, ούτε από όσους
 έζησαν στο παρελθόν, μήτε από εκείνους που θα 'ρθουν στο μέλλον.
 Αφού, και ενόσω ζούσες, όλοι μας σε τιμούσαμε σαν να 'σουν θεός,
 οι Αργείοι, αλλά κι εδώ που βρισκεσαι με τους νεκρούς,
 μένει μεγάλη η δύναμή σου· γι' αυτό, Αχιλλέα, μη θλίβεσαι
 545 και μην πικραίνεσαι πολύ στον θάνατό σου.»
 Σ' αυτά τα λόγια μου εκείνος αμέσως ανταπάντησε μιλώντας:
 «Μη θες να με παρηγορήσεις για τον θάνατό μου, Οδυσσέα γενναίε·
 θα προτιμούσα πάνω στη γη να ζούσα, κι ας ξενοδούλευα σε κάποιον,
 550 άκληρο¹ πια που να μην έχει και μεγάλο βιος,
 παρά να είμαι ο άρχοντας στον κάτω κόσμο των νεκρών.
 Όμως αυτά ας τα αφήσουμε, και πες μου κάτι για τον ακριβό μου γιο·
 μπήκε στον πόλεμο, πρώτος στους πρώτους; μήπως όχι;
 Μίλα μου όμως και για τον ευγενικό Πηλέα, αν κάτι ξέρεις κι έμαθες·
 κρατεί ακόμη την τιμή στους τόσους Μυρμιδόνες;²
 555 ή μήπως ατιμάζεται στη Φθία και την Ελλάδα,³

3. Ο Αχιλλέας. Αγγειογραφία του 450 περίπου π.Χ. (Ρώμη, Βατικανό)

4. Ο Οδυσσέας παραδίνει τα όπλα του Αχιλλέα στον Νεοπτόλεμο. Αγγειογραφία του 490 π.Χ. (Βιέννη, Kunsthistorisches Museum)

*βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν
 θητευέμεν ἄλλω, / ἀνδρὶ παρ'
 ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίोटος πολὺς εἶη, /
 ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν
 ἀνάσσειν <489-91>/548-50*

1 (στ. 548-9) **κι ας ξενοδούλευα σε κάποιον, / άκληρο:** Άκληρος λεγόταν όποιος δεν είχε κλήρο, μερίδιο γης που δινόταν με κλήρωση ή κληρονομούνταν (πρβλ. την κλήρωση στην εποχή μας των εργατικών κατοικιών στους δικαιούχους)· άκληρος λέγεται και όποιος δεν έχει παιδιά να τον κληρονομήσουν.
 2 (στ. 554) **Μυρμιδόνες** ονομαζόταν ο λαός τον οποίο κυβερνούσε ο Πηλέας αλλά και ο στρατός του Αχιλλέα στην Τροία.
 3 (στ. 555) **στη Φθία και την Ελλάδα:** Φθία ονομαζόταν η περιοχή που διέσχιζε ο Σπερχειός ποταμός αλλά και η πόλη, η πρωτεύουσα των Μυρμιδόνων· μαζί με την Ελλάδα, που τότε ήταν πόλη (και περιοχή) της Θεσσαλίας, αποτελούσαν το κράτος του Πηλέα.

καθώς τα γηρατειά τον τσάκισαν και του 'κοψαν χέρια και πόδια;
Γιατί δεν είμαι εγώ κοντά να του παρασταθώ, αφού δεν βλέπω
πια το φως του ήλιου· τέτοιος και όπως κάποτε, στις Τροίας τον κάμπο,
σκότωνα σωρηδόν γενναίους πολεμιστές, να σώσω τους Αργείους. [...]"

- 564 Στο ερώτημά του εγώ αποκρίθηκα μιλώντας:
565 "Λυπάμαι, που δεν ξέρω να σου πω κάτι για τον πατέρα σου,
τον ανεπίληπτο⁴ Πηλέα· αλλά για το παιδί, τον ακριβό σου Νεοπόλεμο,
θα ακούσεις απ' το στόμα μου, όπως το ζήτησες, ακέραη την αλήθεια.
Μόνος μου, σε καράβι ισόρροπο και κοίλο,
τον έφερα απ' τη Σκύρο⁵ στους άλλους Αχαιοούς, εκεί
570 που ωραία αρματωμένοι πολεμούσαν.
Κάθε φορά λοιπόν που αποφασίζαμε γύρω απ' της Τροίας το κάστρο,
πάντοτε εκείνος έπαιρνε τον λόγο πρώτος κι η γνώμη του δεν αστοχούσε —
μόνο ο ισόθεος Νέστωρ κι εγώ, νομίζω, υπερτερούσαμε.
Αλλά και στο πεδίο της μάχης, όταν οι Αχαιοί τους Τρώες πολεμούσαμε,
575 ποτέ δεν ξέμεινε μέσα στο πλήθος, στον σωρό των άλλων·
έτρεχε κι έβγαινε πολύ μπροστά, η ορμή του δεν υποχωρούσε
σε κανένα, και σκότωνε πολλούς στην άγρια μάχη. [...]
584 Αλλά κι όταν αργότερα κωθήκαμε σ' εκείνο το άλογο,
585 που το 'χτισε ο Επειός, οι πιο γενναίοι Αργείοι, κι έπεσε πάνω μου
όλη η ευθύνη, πότε θα ανοίξει η κλειστή παγίδα μας, πότε θα κλείσει,
τότε λοιπόν οι άλλοι, των Δαναών οι αρχηγοί κι οι σύμβουλοι,
δεν μπόρεσαν να κρύψουν το δάκρυ και τον τρόμο, που τους παρέλυε τα γόνατα.
Εξόν εκείνος, που ούτε μια φορά, ποτέ, τα μάτια μου δεν είδαν
590 να κλωμιάζει η ωραία του όψη ή να σκουπίζει κάποιο δάκρυ
στα μάγουλά του· αμέτρητες φορές παρακαλούσε
έξω να πεταχτεί επιτέλους από το άλογο, να πιάσει τη λαβή
του ξίφους του, το χάλκινο βαρύ του δόρυ, γιατί άναβε τον νου του ο πόθος,
το πώς τους Τρώες θα βλάψει.
595 Αλλά και τότε πια που πήραμε την πόλη του Πριάμου, το ψηλό της κάστρο,
αυτός, αφού μοιράστηκε λεία και έπαθλο λαμπρό, αμέσως
στο καράβι ανέβηκε, απείραχτος· μήτε ποτέ τον βρήκε
χάλκινη αιχμή, μήτε κι από κοντά λαβώθηκε — πράγματα
που συχνά συμβαίνουν την ώρα του πολέμου, όταν, δίχως καμιά διάκριση,
600 μαίνεται ο Άρης."

5. Ο Νεοπόλεμος στη μάχη.
Λεπτομέρεια αγγειογραφίας
του 510 π.Χ. - διασκευή. (Βασιλεία,
Μουσείο Αρχαιοτήτων)

6. «Φοβού τούς
Δαναούς...!»
(Πηγή: Στα χνάρια
του Ομήρου)

7. Ασφόδελο.

4 (στ. 566) τον ανεπίληπτο Πηλέα: τον άψογο Πηλέα.

5 (στ. 566-9) τον ακριβό σου Νεοπόλεμο [...] τον έφερα απ' τη Σκύρο: Η θεά Θέτιδα —που γνώριζε ότι ήταν της μοίρας του γιου της να σκοτωθεί στον πόλεμο—, για να εμποδίσει τη μετάβασή του στην Τροία, τον έντυσε γυναίκα και τον έκρυψε στη Σκύρο ανάμεσα στις κόρες του βασιλιά Λυκομήδη. Με μία από αυτές, τη Δηιδάμεια, ο Αχιλλέας απόκτησε γιο, τον Πύρρο, που επονομαζόταν Νεοπόλεμος (επειδή ο πατέρας του άρχισε να πολεμά νέος — πρβλ. Τηλέμαχος, επειδή ο πατέρας του πολεμούσε μακριά). Οι Αχαιοί βέβαια ανακάλυψαν την κρυψώνα του Αχιλλέα και τον πήραν μαζί τους στην Τροία, όπου δοξάστηκε πολεμώντας και σκοτώθηκε. Δέκα χρόνια αργότερα, μετά τον θάνατο του, ο Οδυσσεάς έφερε τον Νεοπόλεμο στην Τροία γιατί, σύμφωνα με μια προφητεία, δεν θα κυριευόταν η πόλη χωρίς έναν απόγονο του Αιακού (βλ. το επόμενο σόολιο), που είχε βοηθήσει στην κατασκευή των τειχών της. Αν τώρα απορεί κανείς για τις διακρίσεις ενός δεκάχρονου παιδιού στις συνελεύσεις και στον πόλεμο, ας λάβει υπόψη του ότι οι μυθικοί ήρωες δεν έχουν ηλικία.

604 Ακούγοντας τον λόγο μου, πήρε να απομακρύνεται του Αιακίδη⁶ η ψυχή,
που δεν τον έφτανε άλλοτε κανείς στο τρέξιμο,
ανοίγοντας μεγάλο βήμα, προς το ασφοδελό⁷ λιβάδι —
με μια χαρά περήφανη, μ' όσα του ιστόρησα για το λαμπρό του παλικάρι.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- α. «και με τα χίλια βάσανα πάλι η ζωή γλυκιά είναι» (δημοτικός στίχος)·
 - β. «γλυκιά η ζωή και ο θάνατος μαυρίλα» (από τον «Λάμπρο» του Δ. Σολωμού)·
 - γ. «δεν το 'λπιζα να 'ν' η ζωή μέγα καλό και πρώτο» (από τον «Πόρφυρα» του Δ. Σολωμού).
- Συσχετίστε τους παραπάνω στίχους με την άποψη που εκφράζει ο Αχιλλέας για τη ζωή στους στ. 548-550:
«Θα προτιμούσα πάνω στη γη να ζούσα, κι ας ξενοδούλευα σε κάποιον,
άκληρο πια που να μην έχει και μεγάλο βιος,
παρά να είμαι ο άρχοντας στον κάτω κόσμο των νεκρών.»

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο Οδυσσεύς διέκοψε την αφήγηση προφασισζόμενος ότι είναι ώρα για ύπνο. Ποιοι φαίνεται να είναι οι πραγματικοί λόγοι αυτής της διακοπής;
2. Πώς αντέδρασαν οι Φαίακες στην αφήγηση του Οδυσσέα; (πρβλ. την 1η εικόνα). Και σε ποιον τελικά ανήκουν οι έπαινοι του Αλκίνοου;
3. α. Να συγκρίνετε τον έπαινο του Αλκίνοου για τον αφηγητή Οδυσσέα (λ 408-416) με τον έπαινο του Οδυσσέα για τον αοιδό Δημόδοκο (θ 588-592, σελ. 86) και να διακρίνετε ομοιότητες και διαφορές.
β. Ποιο είδος αφηγητή φαίνεται να εγκαινιάζει ο Οδυσσεύς; (δείτε και το 4ο θέμα της Εισαγωγής του βιβλίου σας, σελ. 10-11).
4. Ο Αχιλλέας αντιλαμβάνεται διαφορετικά την αξία της ζωής για τον εαυτό του, που βρίσκεται στον Άδη, και διαφορετικά για τον πατέρα και τον γιο του, που ζουν πάνω στη γη. Να προσδιορίσετε αυτή τη διαφορά και να την κρίνετε.
5. Για ποιες διακρίσεις του Νεοπτόλεμου χάρηκε ο Αχιλλέας; (βλ. τους στ. 572-600). Οι σημερινοί γονείς για ποιες διακρίσεις των παιδιών τους χαίρονται;

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

► Σ' όλη τη ραψωδία λ, τη «Νέκυια, παρουσιάζονται πολλά πρόσωπα, που σχετίζονται με διάφορα θέματα. Να αντιστοιχίσετε τα πρόσωπα με τα θέματα ενώνοντάς τα με μια γραμμή (συμβουλευτείτε και την περίληψη της ραψωδίας λ):

Ελπήνορας	πληροφορίες για την οικογένεια του Οδυσσέα και για την κατάσταση των νεκρών
Τειρεσίας	κατηγορίες για την Κλυταιμνήστρα — έπαινοι για την Πηνελόπη
Αντίκλεια	επιτάφιος τιμές
Φαίακες	προφητείες και εντολές στον Οδυσσέα
Αγαμέμνονας	αμίλητος και πικραμένος για την κρίση των όπλων του Αχιλλέα
Αχιλλέας	Κέρβερος
Αίαντας	έπαινος για τον αφηγητή Οδυσσέα και προσφορά δώρων
Ηρακλής	δούλος πάνω στη Γη παρά βασιλιάς στον Άδη

6 (στ. 601) **του Αιακίδη η ψυχή:** Ο Αχιλλέας λέγεται και Αιακίδης, επειδή ήταν εγγονός του Αιακού, πατέρα του Πηλέα.
7 (στ. 603) **το ασφοδελό λιβάδι:** λιβάδι γεμάτο ασφοδελους· οι ασφοδελοι είναι ένα είδος αγριοκρέμυδων (βλ. την εικόνα 7), που σήμερα λέγονται ασφοδέλια ή σφερδούκλια. Έτσι φαντάζονταν τον Άδη, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη ότι φυτά στο σκοτάδι δεν αναπτύσσονται — είναι όμως φυσικό να υπάρχουν αντιφάσεις σε συλλήψεις φανταστικές.